

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Nový hrad u Kunratic v kulturně historickém kontextu

Bakalářská práce

2022

Autor: Jakub Příkop

Vedoucí práce: Mgr. Marek Suchý, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 06. 05. 2022

.....

podpis

Tímto bych chtěl poděkovat panu doktorovi Marku Suchému za ochotu, zpětnou vazbu a cenné rady při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

Práce se zabývá kulturně historickým obrazem Nové hradu u Kunratic, který si nechal postavit český král Václav IV. ke konci svého života. Předmětem zájmu je rovněž přilehlý obléhací tábor husitů, který představuje unikátní místo pro studium konfliktní archeologie. Cílem první části je shrnutí dosavadních poznatků o historii a podobě hradu, včetně obléhacího tábora. Druhá část odpovídá na otázky funkce hradu a motivace jeho založení. Předmětem bádání je také možná podoba hradu. Pracovní metodou komparace s ostatními sídly Václava IV. docházím k jednotlivým závěrům, které zohledňují i královu osobnost. Rovněž porovnávám Václava IV. a jeho hradní produkci se situací v dalších evropských královstvích. Součástí práce je také kapitola, ve které kriticky hodnotím znázornění Nového hradu v různých odvětvích umělecké sféry. V závěru je sledován vývoj ochrany památky a její další budoucnost.

Klíčová slova

Václav IV., hrad, pozdní středověk, obléhací tábor, dvorská kultura, ochrana památky

Abstract

The thesis is about the cultural and historical image of the Nový hrad near Kunratice, which was built by the Wenceslaus IV. the king of Bohemia at the end of his life. Nearby hussite siege camp is also subject of the interest, because he represent unique place for studying conflict archeology. The aim of the first part is to summarize all information about the history, and the way how the castle looked like, including the siege camp. Second part answers the questions of the castle function and the motivation of its realization. Next chapter describes how the castle might have looked like. Working with method of comparison with other residences of Wenceslaus IV. I come to particular conclusions, which also take into account the personality of the king. I also compare Wenceslaus IV. and his castle production with the situation in other kingdoms in Europe. Thesis also includes critical analysis of the visual image of Nový hrad, how is described in different kinds of art. At the end is observed the development of the monument protection and its next future.

Keywords

Wenceslaus IV., castle, Late Middle Ages, siege camp, court culture, monument protection

Obsah

1. Úvod	8
2. Metoda, prameny a literatura.....	10
2.1 Metoda.....	10
2.2 Prameny a literatura	10
3. Historie hradu od založení do současnosti.....	14
3.1 Založení.....	14
3.2 Období Václava IV.	15
3.3 Od královy smrti až po zkázu Nového hradu.....	16
3.4 Vlastnictví hradu do 20. století	17
3.5 Současné dějiny.....	18
4. Dobyty hradu a obléhací tábor husitů	20
4.1 Co předcházelo dobytí hradu	20
4.2 Boj o hrad.....	20
4.3 Dispozice tábora.....	21
4.4 Význam obléhacího tábora.....	23
5. Podoba hradu	25
5.1 Lokalita	25
5.2 Přední opevnění.....	26
5.3 První a druhá brána	27
5.4 Jádro hradu.....	29
5.5 Hlavní palác	30
5.6 Pozůstatky hradu	31
5.7 Shrnutí.....	32
6. Osobnost Václava IV. a povaha jeho rezidencí.....	34
6.1 Václav IV. jako osobnost.....	34
6.1.1 Výchova, osobnostní rysy.....	34
6.1.2 Václav IV. a knižní kultura.....	36
6.1.3 Osobní symbolika	38
6.1.4 Lov	39
6.2 Rezidence Václava IV.....	41
6.2.1 Pražská sídla	41
6.2.2 Mimopražská sídla.....	43

6.3. Vývoj funkcí a královny motivace	47
7. Jaký byl účel Nového Hradu u Kunratic?	48
8. Evropský kontext	50
8.1. Anglické království	50
8.1.1 Richard II.	51
8.1.2 Rezidence Richarda II.	52
8.2 Francouzské království.....	53
8.2.1 Karel V. a Karel VI.	54
8.2.2 Rezidence Karla V.	55
9. Možná podoba hradu.....	58
9.1 Povaha hradu a zdroj vody	58
9.2 Možná podoba jednotlivých částí hradu	59
9.2.1 Královský palác, kaple, knihovna.....	59
9.2.2 Další součásti hradu	62
10. Ztvárnění Nového hradu v umění	64
10.1 Literatura	64
10.2 Film	65
10.3 Výtvarná tvorba.....	67
11. Ochrana zříceniny Nového hradu a přilehlého obléhacího tábora	68
11.1 Osud zříceniny a vývoj ochranné péče.....	68
11.2 Konzervace zdiva	70
11.3 Shrnutí	71
12. Závěr	73
Bibliografie	75

1. Úvod

Pokud někde zmíníme Nový hrad u Kunratic, je většinou mimo širší povědomí laické veřejnosti. Znají ho spíše obyvatelé blízkého okolí nebo návštěvníci kunratického lesa. Skutečnost, že se na dnešním území Prahy nacházel jeden z nejmodernějších hradů své doby, uniká veřejné pozornosti patrně kvůli nešťastnému osudu tohoto sídla, jenž si nechal postavit Václav IV. na sklonku svého života. Z hradu samotného se totiž zachoval pouze zlomek z jeho původní krásy a velikosti. Zbytky zděných konstrukcí, sahajících zhruba metr nad úroveň terénu, nelákají tolik k návštěvě jako kupříkladu jiné zříceniny. Přesto se jedná o důležité místo našich dějin, na kterém ukončil svou pouť životem významný český král.

V nedávné době se také naštěstí obrátil směr ochrany této památky. Po dlouhém čase přehlížení se dostalo Novému hradu ochranné péče spojené s novými informačními cedulemi a především dřevěným mostem, který umožňuje pohodlný přístup ke zřícenině. Zdá se také, že se hrad těší rostoucí pozornosti i v odborné sféře.

Svou prací bych chtěl přispět k většímu povědomí o Novém hradu a zároveň přinést své pohledy na vnímání této památky. Téma je mi blízké především lokalitou. Z pohledu nejen běžce znám toto místo velice dobře.

První část mé bakalářské práce má za cíl představit a zhodnotit dosud získané poznatky na základě dostupných pramenů a literatury. Souhrnu informací z dostupných zdrojů věnuji poměrně dost prostoru. Důvodem je zjištění, že v současné době chybí ucelená práce, která by se komplexně věnovala pouze Novému hradu u Kunratic. Vycházel jsem z nejrelevantnější literatury, která se k tomuto tématu váže, a snažil jsem se vycházet z jejich primárních zdrojů. Text jsem doplnil o vlastní úvahy.

Nejprve představím nejdůležitější dějinné okamžiky Nového hradu od jeho založení až do současnosti. V následující kapitole se věnuji podrobnějšímu popisu dobytí hradu a husitskému obléhacímu táboru. Nebývale zachované ležení nám pomůže dokreslit celou hradní situaci. Táboru je věnována taková pozornost nejen proto, že úzce souvisí s dějinami hradu, ale také proto, že často uniká laickým očím. Nebýt informačních cedulí, asi jen hrstka lidí by si všimla, že se před hradem rozprostírají unikátně dochované pozůstatky husitského ležení. Další kapitola se podrobně zabývá fyzickou podobou hradu,

kteřou můžeme jednoznačně určit z dochovaných pramenů. Popis dané lokality a jednotlivých částí hradní dispozice doplňuje zachycení stávajícího stavu zříceniny.

Ve druhé části práce se snažím dojít k odpovědím na otázky, které mi při studiu odborné literatury vyvstaly. V první řadě to byla otázka funkce hradu. Proč měl král potřebu stavět další nové sídlo? Ovlivňovaly nějak motivaci Václava IV. životní události a politická situace v zemi? Jak Nový hrad následně využíval? Jak je hrad znázorňován v uměleckých dílech? Jaké místo zaujímá Nový hrad v evropském kontextu? Na přehledu ostatních jeho rezidencí sleduji, jak se funkce jednotlivých hradů proměňovala a jakou měl král motivaci k dané přestavbě či výstavbě. Při porovnávání funkcí jednotlivých sídel jsem se také zaměřil na to, jak se v těchto stavbách otiskla panovnickova osobnost. Dále zasazuji Nový hrad a osobnost Václava IV. do evropského kontextu, konkrétně anglického a francouzského království. Kulturní či hradní vývoj není totiž izolovaným fenoménem.

Další otázkou je, jak vlastně celý hrad vypadal. Pokud totiž navštívíme dnešní zříceninu hradu, která je opravdu jenom torzem původního stavu, nedokážeme si hrad dost dobře představit. Na základě hmotných i písemných pramenů můžeme totiž zrekonstruovat pouze část stavby. V kapitole *Možná podoba hradu* se proto snažím nastínit situaci hradu na základě dobové hradní produkce. Vycházím také z povahy královského hradu, a jak se na takovém hradě žilo. Nápomocná byla i odpověď na první výzkumnou otázku zabývající se funkcí hradu a motivací zde trávit čas.

Zajímalo mě také, jak je Nový hrad zobrazován v umění. Vybral jsem několik uměleckých děl z různých odvětví, které jsem se snažil kriticky zhodnotit na základě toho, jak zobrazovala hradní podobu. Věrnost posuzuji na základě pramenů a odborné literatury, které jsem shrnul v první části práce.

V poslední části se zamýšlím nad tématem ochrany Nového hradu a přilehlého obléhacího tábora. Rozebírám v ní dosavadní vývoj péče o tuto památku, a zároveň si kladu další otázky. Je tato ochrana dostatečná? Mohl by další archeologický výzkum odhalit nějaké dosud neznámé informace nebo alespoň upřesnit známá fakta?

2. Metoda, prameny a literatura

2.1 Metoda

Celá práce je v duchu interdisciplinární metody, při které se kombinují poznatky více oborů. Výsledkem je komplexnější obraz Nového hradu, než jaký poskytuje odborná literatura zabývající se objektem výhradně z jednoho směru. V textu jsou reflektovány oblasti historiografie, archeologie a v neposlední řadě kulturních dějin. Součástí je také kritická analýza vzorku uměleckých děl ztvárňujících Nový hrad, která zkoumá její historickou přesnost s dosavadními poznatky. Pro práci jsou tak typické i různé druhy pramenů. Písemné a archeologické dobové prameny doplnili prameny moderní v podobě literárních děl, filmů či výtvarného umění.

K zodpovězení výzkumných otázek pomohla nejvíce metoda komparace. Ať už srovnání s ostatními hrady Václava IV. či jejich soudobým projevem v zahraničí vedlo k lepšímu zasazení do kontextu doby. Při bádání jsem postupoval dle klasického historiografického postupu: heuristika – kritika – interpretace (Dvořák 2014, 69).

2.2 Prameny a literatura

Primárních pramenů ze sledovaného období je spíše poskrovnu. Bohužel za vlády Václava IV. se nenavázalo na tradici nastolenou Karlem IV. ve psaní kronik, které pečlivě zaznamenávaly dějinné události. Proto se můžeme opřít jen o několik písemných pramenů, které se vážou k Novému hradu.

Jednoznačně nejcennější jsou zápisy dobových smluv, které popisují detaily při založení stavby hradu. Poprvé byly knižně vydány v díle německy píšícího českého autora Josepha Neuwirtha *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen* (1893). O majetkových právech zboží kunratického nás zase dobře informují záznamy z různých dílů *Archivu českého* nebo *Zbytky register králů římských a českých 1361–1480* (ed. August Sedláček, 1914).

Popis z *Husitské kroniky* Vavřince z Březové (1954) nám vcelku podrobně líčí dobytí Nového hradu. Díky tomuto zápisu například víme o přítomnosti Václavovy knihovny a jejím následném smutném osudu. Osobní jednání s Václavem IV. zaznamenal diplomat Edmond de Dynter v kronice brabantského vévodství (Edmond de Dynter, 1857). Cenné

jsou poznatky o osobnosti krále a také o Novém hradu samotném. Hlavním hmotným pramenem je zřícenina sama. Tu doplňují některé další hmotné nálezy, ze kterých vyčnívá torzo kamenné římsy rohové krbu z hradního interiéru.

V kapitole *Ztvárnění Nového hradu v umění* jsou předmětem analýzy i dva filmy. Jak *Jan Žižka* (1955) z husitské trilogie, tak především historická hra *Smrt krále Václava* (1983) poskytly materiál ke kritickému zhodnocení hradní podoby. Z literárních děl je cenný popis Aloise Jiráska v historickém románu *F. L. Věk* (1939), jelikož autor pravděpodobně znal reálie ještě před sesunutím nadzemních částí hradu. Popis hradu je obsažen i v díle Františka Josefa Čečetky *Král Václav IV.: Tragédie královská* (1932).

Nicméně hlavním zdrojem se stala odborná literatura. V obecných dějinách vycházím především z díla Jaroslava Čechury *Lucemburkové na českém trůně II.* (2008). Dalším cenným zdrojem informací o vládě Václava IV. je souborné dílo Josefa Spěváčka *Václav IV. 1361-1419, K předpokladům husitské revoluce* (1986). Kniha také nabízí výborný vhled do královny osobnosti. O té dobře vypovídá také příspěvek Roberta Novotného *Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV.* (2008). Příspěvek Petra Čorneje *Václav IV. v proměnách času* (1985) zase výborně shrnuje vývoj vnímání osoby Václava IV.

Užitečné byly také texty Ivana Hlaváčka (1978, 2007, 2012), které se zabývají dvorem Václava IV, knižní kulturou či popisem doby konce 14. století. Díky itineráři publikovaném v příspěvku *Studie k diplomacie* zase máme přehled o králově pohybu (Hlaváček, 1962). Komplexní obraz poskytují souborné dílo *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy* (ed. Šmahel – Bobková, 2012). Jednotliví autoři zde rozebírají všechna důležitá témata spojená právě s tímto významným rodem.

Téma rukopisů a královny knihovny komplexně postihuje kniha *Rukopisy Václava IV.* od Josefa Krásy (1974). Osobní symboliku reflektuje Antonín Friedl v příspěvku *Leďnáček a lazebnice na Staroměstské mostecké věži* (Friedl, 1959). Lov charakterizují Martin Čapský (2009) nebo Alain Guerreau (2002). Téma zdraví Václava IV. je obsaženo v díle *Dvorní lékař posledních Lucemburků* od Milady Říhové (1999).

Titul *Čtení o Novém Hradě a Kunraticích* (1912) od Cyrila Merhouta jako vůbec první monografie podrobně věnující Novému hradu patří mezi nejdůležitější zdroje. Dovídáme se v ní informace o historii hradu, tehdejší podobě zříceniny a v neposlední řadě

i vývoji celého zboží kunratického. Kniha *Kunratice v běhu času* nám rovněž nabízí cenné informace o vsi Kunratice (Hildprantová et al, 2013). Pro práci jsou nejdůležitější pasáže o nedávné minulosti a současnosti, které se vážou především s ochranou Nového hradu.

Mezi hlavní zdroje o husitském obléhacím táboře patří především předběžná zpráva z provedeného výzkumu vedený Zoroslavou Drobnou *Husitský polní tábor u Kunratic* (1953). Výsledky dalšího výzkumu spolu se srovnáním analogických lokalit zveřejnili v příspěvku *Tábor obléhatelů na předpolí Nového hradu u Kunratic (1420/1421)* Jan Kypta a Jaroslav Podliska (2014). Moderní geofyzikální metodou zase některé hypotézy potvrdil či vyvrátil Roman Křivánek v textu *Geofyzikální průzkum v areálu husitského obléhacího tábora na předpolí Nového hradu v Praze-Kunraticích* (2014).

Architekturu za vlády Václava IV. charakterizuje v tematické řadě *Architektura Sv. I* ze souborné řady *Velké dějiny země koruny české* Klára Benešová (2009). Stejná autorka ve svém příspěvku *Pražská sídla Václava IV.* přibližuje podobu hradů na území Prahy (2012). Nejen dějepisné informace nalezneme také ve třetím díle *Dějepis města Prahy* od Václava Vladivoje Tomka (1893).

Pro srovnání s francouzským královstvím jsem vycházel z knihy *Francouzští králové v období středověku* (Ehlers et al, 2003) a zejména z díla Františka Šmahela *Cesta Karla IV. do Francie* (2006). Celá kniha se opírá primárně ze záznamů velkých francouzských kronik. Osobnost Richarda II. a prostředí anglického dvora popisuje Nigel Saul v knize *Richard II.* (1997). O podobě jeho sídel zase pojednává Mathew Gervase v knize *The court of Richard II.* (1968).

Nejdůležitějším zdrojem se stala literatura kastelologická. Jedním z prvních českých autorů, kteří se začali soustavně zabývat středověkými hrady, tvrzemi atd. se stal August Sedláček. V pořadí patnáctém díle své řady *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (1927) se podrobněji věnuje i Novému hradu u Kunratic. Zpracoval zde podrobně zejména dějiny hradu a zboží kunratického. Podrobný vývoj hradní produkce je zachycen v díle *České Hrady II* od Dobroslavy Menclové (1972). Kniha je výborným zdrojem informací nejen o Novém hradu, ale i o ostatních sídel Václava IV.

Další stěžejní odbornou literaturou se pro tuto práci stalo dílo Tomáše Durdíka. Výlučně Novým hradem se zabývá článek *Nový Hrad u Kunratic (Praha 4) a jeho postavení ve vývoji české hradní architektury* (1984). Téma všech pražských sídel zase

rozebírá v příspěvku *Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí* (1986). Velmi užitečná byla také jeho kniha *Encyklopedie českých hradů*, která mimo informace o jednotlivých hradech vysvětluje i základní pojmy oboru kastelologie (1999).

Současným autorem zabývající se nejen středověkými hrady je František Záruba. Kniha *Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci* (2014) se podrobně zabývá všemi hrady Václava IV. a charakterizuje také dvorský styl, který se na nich vyvinul.

Ochranu památky tematizuje příspěvek *Nový hrad u Kunratic v Praze: výzkum a obnova zanikající hradní stavby* od Jaroslava Podlisky a Matouše Semeráda (2015). Popis péče o památku doplňují výsledky z průzkumu z let 2012–2013. Podrobnějším popisem konzervace přispívá Miloslav Hanzl v článku *Konzervace torza Nového hrádku v Praze – Kunratice* (2014).

Z webových online zdrojů musím zmínit především oficiální stránky *Národního památkového ústavu*. Kromě základních údajů o dané památce, je zde reflektována zejména otázka její ochrany.

3. Historie hradu od založení do současnosti

3.1 Založení

O stavbě nového královského hradu začal uvažovat český panovník Václav IV. patrně někdy okolo roku 1407, ve kterém zakoupil zboží kunratické od pánů z Olbramovic. Po přibližně třech letech od koupě začala na zalesněném skalním ostrohu, který je ze třech jeho stran ohraničen příkrými svahy, vyrůstat novostavba hradu (Merhout 1912, 6–7). Vybraná lokalita byla vzdálena vzdušnou čarou asi deset kilometrů od pražského hradu, a umožňovala tak poměrně krátký a rychlý časový dojezd do města (Menclová 1972, 177). Nedaleko také vedla jedna z hlavních cest do Prahy, a činila tak místo dobrým strategickým bodem.

Hlavním kameníkem byl pověřen mistr Kříž, který je doložen také jako autor Novoměstské radnice na dnešním Karlově náměstí. Organizaci měl na starosti měšťan Hertvín a úřednickou agendu zastával písař Blažej (Merhout 1912, 8). Stavba započala v roce 1411 a díky jedinečně dochovaným smlouvám víme, že 20. června toho roku uzavřeli zedník Řehoř a jeho bratr Mařík Odrole dohodu, že vykopají šíjový příkop, který bude 15 loktů¹ (8,9 metrů) hluboký a 30 loktů (17,8 m) široký. Za tuto práci dostali celkem 150 kop grošů (Neuwirth 1893, 604).

V. V. Tomek uvádí zahájení stavby o něco dříve s domněním, že k vylámaní příkopu došlo až po dokončení stavby hradu (Tomek 1893, 530). Očividně chybná datace se objevuje u Václava Hájka z Libočan, který ve své *Kronice české* uvádí rok 1391 (Záruba 2014, 372). V další smlouvě z 8. března 1412 se zavazuje Jakub lamač kamene k tomu, že postaví pod hradem tzv. dílo rybničné. Ve smlouvě mimo jiné stojí, že pokud tak neučiní, propadne hrdlem. Pod hradem měl přes údolí vzniknout rybník s hrází 30 loktů (17,8 m) širokou a 9 loktů (5,3 m) vysokou. Jakubovi pomáhal i jistý řemeslník Martin Turnovský, který se ještě roku 1429 hlásil o svou výplatu (Sedláček 1927, 232).

¹Vzdálenost lokte, tedy základní délkové míry, se mohla regionálně lišit. V českých zemích převládal *Pražský loket*, který měřil 5914 mm (SEDLÁČEK, August. *Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách*. In: *Rozpravy České akademie věd a umění*. 1923, tř. 1, č. 66. s. 26–27).

3.2 Období Václava IV.

Na dobové poměry postupovala stavba velmi rychle, a tak byl hrad již roku 1412 obyvatelný. Dne 9. a 10. října vydal zde král listiny, ve kterých stálo „*geben zu Newenhus bei Prage*“, a je to tak první doložený pobyt Václava IV. (Záruba 2014, 265). To nás přivádí k otázce, jakým jménem vlastně hrad nazýváme. Král si zřejmě s pojmenováním příliš hlavu nelámá a říká své nové rezidenci jednoduše Nový hrad. V pozdější literatuře se občas můžeme setkat s označením Wenzelstein (někdy také počeštěným – Venclštejn) pravděpodobně po vzoru Karla IV., který rád pojmenovával své hrady po sobě. Nicméně v žádných pramenech použití tohoto jména nenajdeme, a tak se zřejmě jednalo o přání některých historiků. Pokud byl hrad zmíněn v textu latinském, píše se o něm jako o *Novum castrum* (Merhout 1912, 10).

Přestože už Václav IV. na hradě čas od času pobýval, nebyl hrad roku 1412 stále hotov. Víme, že ještě koncem roku dovážel vozka Mařík na Nový hrad cihly z Prahy, za které dostal 12 grošů (Merhout 1912, 9). Král tak mohl na dostavbu osobně dohlížet. V následujících letech tu král pobýval příležitostně, jak dosvědčují některé vydané listiny. Ne jen na základě nich sestavil Ivan Hlaváček itinerář Václava IV., díky kterému můžeme sledovat, kde se král v daný čas nacházel (Hlaváček 1962, 86–87). Nutno zmínit, že nelze sledovat králův pohyb den po dni, a proto jsou v itineráři i značné časové mezery.

Na hrad zavítal v prvních letech minimálně několikrát do roka a pobyl zde alespoň pár dnů. Dochované královské listiny naznačují, že zde plnil i své vladařské povinnosti. O tom svědčí také to, že hrad navštěvovali významní diplomaté. Václav IV. zde hostil například poselstvo z francouzského dvora, či poselstvo brabantského vévody Antonína² (Merhout 1912, 10). Zajisté se zde věnoval i svým zálibám, mezi které patřil například lov³, pro který byl okolní les jako stvořený. Mezi další královské kratochvíle patřily bohaté hostiny plné dobrého jídla a vína či jeho oblíbená četba v iluminovaných rukopisech.

V posledních letech vlády ztratil snahu o pojetí mobilního kralování a omezil svůj pohyb pouze na některá města. Od roku 1413 až do svého skonu byl nejčastěji v Praze, ze které jezdil pouze na Nový hrad, popřípadě na Zbraslav. Jednou ještě zavítal do Kutné Hory (Hlaváček 1962, 87). Na konci života pobýval Václav IV. na Novém hradě stále

² V čele s diplomatem Edmondem de Dynterem. Více na s. 35, 49.

³ O lovu více na s. 39–40.

častěji a nakonec zde také 16. srpna roku 1419, nedlouho po vyhození novoměstských konšelů z oken radnice, umírá.

Jeho ostatky si následně prošli poněkud divokou historií. Václav IV. byl pochován celkem třikrát, přičemž definitivně byl uložen vedle svého otce ve svatovítské katedrále až pět let po své smrti. Podrobněji o tom pojednává František Šmahel ve své studii, kde také rozebírá několik kronikářských verzí o zneuctění králových ostatků při vyplnění Zbraslavského kláštera (Šmahel 1995, 133–143).

3.3 Od královy smrti až po zkázu Nového hradu

Osud Nového hradu po smrti krále nadále ovlivnila dusná atmosféra v zemi v době počínajícího husitského hnutí. Nejprve na hradě pobývala vdova královna Žofie. Jako dočasná správkyně království českého se zde pravděpodobně cítila bezpečněji než v Praze (Merhout 1912, 16). Později se v Brně dne 25. prosince 1419, v přítomnosti Zikmunda Lucemburského, vzdala svého regentství a žila v ústraní pod jeho záštitou až do své smrti roku 1428 (Kopičková 2012, 762).

Právě Zikmund navštívil Nový hrad v červenci roku 1420 a dle Vavřince z Březové si zde jen prohlédl bratrovy poklady (Vavřinec z Březové 1954, 61). Je ale pravděpodobné, že si část jmění odvezl sebou. Dle Josefa Kráasy si právě tehdy vzal sebou nejcennější rukopisy ze slavné Václavovy knihovny (Krása 1974, 16). Na podzim 31. října využil znovu Nový hrad jako útočiště a shromáždil zde své vojsko. Jeho cílem bylo vysvobodit posádku Vyšehradu, který právě obléhali husité. Nazítří byl však v bitvě poražen a stáhnul se do ústraní. Na Novém hradu zůstala pouze část jeho posádky (Záruba 2014, 265–266). Ta ale činila pražanům dále problémy tím, že kontrolovala cestu z jihu, po které proudily do Prahy potraviny a ostatní zboží. Tomu chtěli pražští husité zabránit, a tak se rozhodli vytáhnout na Nový hrad (Sedláček 1927, 233).

Obléhání začalo 30. prosince roku 1420 a proběhlo tedy na tehdejší dobu velmi neobvykle v zimě. Důvodem mohla být strategie překvapit protivníka, ale hlavní motivací bylo zřejmě získat důležitý strategický cíl co nejdříve, nepříznivým podmínkám navzdory. Po přibližně třech týdnech dobývání byl Nový hrad natolik poškozen zejména husitskými praky a puškami, že vůdce hradní posádky pan Fulštejn pochopil, že nemá cenu dále vzdorovat a uzavřel dne 25. ledna 1421 dohodu o příměří. Posádka mohla bezpečně hrad

opustit za předpokladu, že nechají na místě královský majetek. O dva dny později, při opouštění hradu však údajně naložili i část Václavovy knihovny, což vyvolalo mezi shromážděným davem bouři nevole, která následně vedla k tomu, že se prostý lid dostal do hradu a vyraboval ho. Den na to 28. ledna byl hrad zapálen a nenávratně poničen (Sedláček 1927, 233). Hrad už nebyl nikdy obnoven, a na místě tak od té doby stojí pouze zřícenina.

3.4 Vlastnictví hradu do 20. století⁴

Držitelem kunratického zboží a tedy i majitelem Nového hradu se stal po smrti svého bratra, jakožto následník trůnu, Zikmund Lucemburský. To i přesto, že ho jako krále české zemské stavy neuznávaly (Hildprantová et al 2013, 22). Sám Zikmund se zjevně považoval za majitele, když už roku 1421 zapsal ves Kunratice s rybníky a lesy za 1000 kop grošů a věrné služby Chvalovi z Dojic (AČ. I. 1840, 523). K podobnému zápisu došlo i v roce 1426 (Sedláček 1914, 176). Ať už to byla šlechta nebo měšťané, Kunratice byly rozděleny na jednotlivé podíly, které potvrzovali čeští králové. Vladislav Jagellonský vydal roku 1480 listinu, ve které stálo, že zboží kunratické se nesmí dále zapisovat bez rozhodnutí sněmu. Co ho k tomu přesně vedlo, nevíme, nicméně Ferdinand I. toto nařízení porušil a podstoupil roku 1530 ves jistému Václavu Zimovi z Novosedel za tisíc kop grošů vyjímaje luk, které si nechal k užívání. Po dalších majetkových obměnách se v roce 1541 držitelem stává Mikuláš Hýzrle z Chodů, jež zboží koupil za 1470 kop grošů (Merhout 1912, 22–23).

Nový majitel se o Kunratice dobře staral, a ty tak získávaly stále větší hodnotu. Roku 1577 přestalo být konečně panství královskou zástavou a stalo se svobodným statkem tzv. alodem. Ze zástavního majitele se stal majitel právní. Zmínka o Novém hradu při dalším prodeji panství roku 1616 popisuje hrad stručně, jako pustý (Merhout 1912, 25, 31). Zájem o Nový hrad oživil znovu až za působení hrabat z rodu Golců v 18. století. Roku 1736 vyrostla bezprostředně u hradní zříceniny kaple sv. Jana Nepomuckého. Měla patrně kruhovitý půdorys a vedle ní stála nová hájovna, jejíž základy pravděpodobně tvořilo i původní středověké zdivo. Uvnitř kaple stála socha svatého, ke které byla každoročně pořádána svatojánská pouť. Rozkvět Kunratic ilustruje i počet domovních čísel obce, který se za 40 let více než zdvojnásobil (Merhout 1912, 40, 43). Kaple byla ale v roce 1787

⁴ Více z dějin majetkových vztahů (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý. Kouřimsko, Vltavsko a J.–Z. Boleslavsko.* 1927. s. 233–235).

zrušena, protože se k ní zřejmě dostal břidlicový⁵ lom, který postupně ukrajoval jižní svah ostrohu. Z dnešního pohledu byl právě lom jednou z hlavních příčin nynějšího žalostného stavu zříceniny Nového hradu. Těžbě patrně podlehla velká část zbytků celé hradní dispozice.

Ovšem největší ranou pro zříceninu byla událost z roku 1881, při které nechala kunratická správa zbořit veškeré nadzemní části hradu. Důvodem bylo, že do kunratického lesa začalo chodit stále více pražských výletníků, kteří rádi navštěvovali takováto místa,⁶ a kteří tak údajně plašili lesní zvěř (Hildprantová et al 2013, 253). Po tomto, z dnešního památkově ochranného pohledu, barbarském přístupu zůstává na Novém hradě pouze suterénní zdivo, které ční nanejvýše jeden metr nad povrch země. Tato nelichotivá skutečnost se stala už za působení rodu Korbů Weidenheimu, kteří vlastnili Nový hrad a další kunratické majetky od roku 1801 (Merhout 1912, 71).

3.5 Současné dějiny

V roce 1923 přešla správa Nového hradu pod Hlavní město Praha. Zdálo se, že by se tím mohla situace hradní zříceniny zlepšit a po několika letech, kdy zde začal vůbec první archeologický výzkum, to tak skutečně vypadalo. Bádání proběhlo v letech 1928–1929 pod vedením Dr. Libuše Jansové ze státního památkového ústavu za přispění ministerstva školství a národní osvěty. Pro nedostatek financí byl však výzkum pozastaven a už nikdy nebyl dokončen (Durdík 1984, 179). Došlo při něm k odkrytí a zároveň základní konzervaci hradního zdiva. Ze stejného výzkumu také pochází vlastně jediné dochované torzo interiéru a to část křbové římsy, jež se dnes nachází v Lapidáriu Národního muzea (Hildprantová et al 2013, 107). Až na dochované fotografie je dokumentace bohužel neznámá. Nový hrad se tedy ocitl znovu ve stínu zájmu.

S počínajícím zájmem o konfliktní archeologii byl roku 1953 proveden Zoroslavou Drobnou výzkum husitského obléhacího tábora (Durdík 1984, 179). V roce 1958 se stala zřícenina Nového hradu nemovitou kulturní památkou (Národní památkový ústav, 2021).

⁵ Už Bohuslav Balbín se zmiňuje o Kunratické břidlici, ze které se vyráběly vynikající zlatnické brousky, a které se vyvážely i do ciziny (BALBÍN, Bohuslav. *Krásy a bohatství české země*. ed. Helena Businská a Zdeňka Tichá. Praha: Panorama. 1986. s. 159).

⁶ Příkladem může být i Alois Jirásek, který do kunratického lesa chodil na procházku například se svým přítelem Josefem Thomayerem, a který seznámil s reáliemi Nového hradu i svého literárního hrdinu F. L. Věka (HILDPRANTOVÁ, Rita et al. *Kunratice v běhu času*. Praha. 2013. s. 106).

Nicméně ani to nezabránilo postupnému chátrání, ke kterému zajisté přispěl i běh Velké kunratické pořádaný od roku 1934 (Hildprantová et al 2013, 204).

Absence zájmu o tuto památku během socialistického Československa pokračovala i po revoluci až do roku 2009. V tomto roce zadal magistrát Hlavního města Prahy vypracovat plán zajištění Nové hradu a projekt pěší dřevěné lávky přes příkop. Práce proběhly v letech 2012–2013 pod dohledem zaměstnanců Národního památkového ústavu. Došlo při nich ke konzervaci hradního zdiva, odstranění nežádoucí vegetace a realizaci projektu dřevěné lávky, která zajišťuje pohodlný přístup k hradní zřícenině. V okolí hradu byly také rozmístěny naučné informační tabule (Podliska – Semerád 2015, 386–387). Odbor městské zeleně magistrátu hlavního města Prahy se dlouhodobě snaží i o ochranu obranných valů husitského tábora, které vytváří lákavou trať pro horská kola (Hildprantová et al 2013, 72).

4. Dobytí hradu a obléhací tábor husitů

4.1 Co předcházelo dobytí hradu

Počátkem konce Nového hradu byli události z roku 1419. V neděli 30. července byli totiž pražským davem, pod vedením radikála Jana Želivského, vyhozeni z okna nedávno zvolení novoměstští konšelé. To krále Václava IV. údajně rozčílilo natolik, že byl raněn mrtvicí. Při druhém podobném záchvatu o více než dva týdny později vydechl panovník naposledy (Čechura 2008, 79).

Po smrti svého nevlastního bratra využil hradu Zikmund Lucemburský, který osadil hrad vlastní posádkou. Ta zde setrvala i po prohrané bitvě pod Vyšehradem roku 1420, a tak Nový hrad zůstal jediným Zikmundovým strategickým bodem v okolí Prahy. Zatímco byl římský a uherský král již v bezpečí, obyvatelé hradu se potřebovali zásobit na zimu, a proto přepadávali dodávky zboží a potravin na nedaleké cestě do Prahy. To bylo ovšem trnem v oku husitů, kteří se rozhodli využít šance a Nový Hrad oblehnout. (Merhout 1912, 18).

4.2 Boj o hrad

Stalo se tak 30. prosince končícího roku 1420. Zikmundova posádka byla zřejmě překvapena, jelikož na tehdejší poměry bylo velice nezvykle válčit v zimních měsících. Husité okamžitě začali před hradem stavět obléhací tábor (Sedláček 1927, 233). Na dobytí Nového hradu si sebou přivezli mimo jiné pušky a tři velké praky. Po necelém měsíci vytrvalé střelby zničili veškeré střechy a ochozy hradu, který tak nemohli obránci dále aktivně bránit (Menclová 1972, 218). V této době ještě nedisponovaly hrady střílnami (Durdík 1999, 48).

Velitel posádky pan Herbort z Fulštejna pochopil, že nemá cenu dále vzdorovat a 25. ledna uzavřel s husity smír. Dohodou bylo, že vydá hrad za bezpečný odchod svých mužů do Kouřimi. Profesor Tomáš Durdík hovoří o tzv. možnosti vzdát se na akord, při které netratí voják svou čest, jež je v dobách středověku velmi důležitá. Podmínkou však bylo, že mohli odejít pouze s vlastním majetkem, a nechat tak v tomto případě královské pozůstalosti na hradě (Drdová et al 2012).

Den na to dorazil k hradu fanatický dav, který se dozvěděl o kapitulaci Nového hradu. Následující události popisuje nejlépe Vavřinec z Březové, který ve své husitské kronice zaznamenal průběh celého obléhání. „*A když Fulštejn naložil na vůz mu půjčený mnoho knih s jinými věcmi ne vlastními, nýbrž královskými, obořil se obecný lid před hradem nápirem na vůz a rozchvátil všecken náklad, co kdo mohl pobrati. Proto chtěl obecný a hrabivý lid vejíti i do hradu, aby odnesl věci, a když tam nebyl vpuštěn, probouravše zeď, vnikli tam a vešli do klenuté místnosti s knihami, které rozkradli a potom obešli všechny místnosti odnášejíce, co obránci nenaložili, a prodávali to v Praze za laciné peníze. A potom následujícího dne zapálili Nový hrad, a konečně najavše dělníky, až do základu ho zbořili a zničili.*“ (Vavřinec z Březové 1954, 153–154). Je nutné zmínit, že takováto pojednání mohla být autorem cíleně zkreslena anebo podlehla dobovým *topoi*⁷ (Kypta – Podliska 2014, 613). Proč nechali husité hrad pobořit a zapálit, když z něj mohli mít další svou baštu, je nejasné.

4.3 Dispozice tábora

Tábor [1] nacházející se v plné šíři ostrožny měl rozlohu přibližně 2,3 ha a byl zabezpečen ze všech čtyř stran. Po severním a jižním obvodu se hřeben svažuje strmě dolů, a nebylo tedy potřeba žádného dalšího opevnění. Také průzkumy žádné terénní úpravy nenašly. Na západní straně čelem k hradu se nacházel ve vzdálenosti asi 150 metrů od hradního příkopu dvojitý val, mezi kterým byl vykopán příkop. Val dosahoval v celé výšce, tj. ze dna příkopu na vrchol, až tři metrů. Dnes kvůli povětrnostním podmínkám ční pouze 1,5 metrů nad úroveň terénu (Kypta – Podliska 2014, 620–621). Drobná se domnívá, že mohl být opatřen další dřevěnou fortifikací např. palisádou. Běžným výzkumem charakterizovala oba valy jako prostý hliněný násep bez dalšího materiálu (Drobná 1953, 199). Modernější geofyzikální průzkum objevil ve vnějším z obou západních valů přítomnost většího počtu kamenů. To nicméně neplatí o celé ploše valu, a nejednalo se tedy pravděpodobně o nějaký záměr (Křivánek 2014, 645).

Tábor byl zaopatřen i z východní, neboli zadní strany opevnění. Husité chtěli být připraveni i na možnost, že obráncům přijede někdo na pomoc. Nacházel se zde opět dvojitý hliněný val [2] s mezilehlým příkopem, který se také rozpínal po celé šíři ostrožny.

⁷*topoi* – Pevná klišé nebo myšlenková výrazová schémata společná celé kulturní oblasti. [Online] <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/topoi>

V celé délce vystupovaly rovnoměrně celkem čtyři pravoúhlé výběžky. Jednalo se o jakési bašty, na kterých zřejmě stály palné zbraně. Vnitřní val měřil od spodní hrany příkopu po vrchol až 2,5 metrů a dnes je vysoký asi 1,5 metrů. V patě valu se rozprostíral až 5 metrů do šířky. Druhý vnější val je podstatně nižší (Kypta – Podliska 2014, 622). Geofyzikální průzkum potvrdil, že východní valy tvoří převážně hliněná složka (Křivánek 2014, 644). Oblehatelé patrně použili převážně hlínu vykopanou z mezilehlých příkopů (Drobná 1953, 198).

Ve východním valu byl i vstup do tábora, který pokračoval hlavní komunikací orientovanou přibližně v ose obležení. Po většině území tábora jsou nyní po obou stranách cesty zbytky jam o různém půdorysu. Takových prohlubní můžeme nalézt přes dvě stě a jsou veskrze rovnoběžně rozmístěny v zadní části obležení. Od nejmenší 2x2 m až po největší 4,5x10 m. Jednalo se o boudy či stany zabudované někdy až 60 cm do země. Tyto „zemnice“ sloužily jako příbytky vojákům a byly na rozdíl od letních měsíců v tuhé zimě skoro nezbytné. Při svém výzkumu objevila Drobná v některých jamách až 40 cm pod povrchem zbytky podlah a také zapuštěná ohniště obložená kamením. V bezprostřední blízkosti bylo nalezeno mnoho kovaných předmětů, a mohlo se tak jednat o jakousi improvizovanou polní kovárnu (Drobná 1953, 198; Kypta – Podliska 2014, 622–623). Geofyzikální průzkum potvrdil v místech anomálie, které způsobují buď kovové předměty či vypálené materiály (Křivánek 2014, 639).

Ještě v 50. letech byla na předním valu po pravé straně cesty patrná plošina 3x3 m obložená kameny. Jednalo se patrně o místo, kam předsunuli husité jeden menší prak (Drobná 1953, 199). Díky němu pak dle Vavřince z Březové dokázali hrad účinněji poničit (Vavřinec z Březové 1954, 153). V těchto místech, ovšem z vnější strany valu, byla nalezena olovněná střela z tarasnice o rozměrech 6x8 cm a váze dvou kilogramů. Nabízí se, že byla obránci vystřelena s cílem poškodit právě přítomný prak. Podél západního valu z vnitřní strany se našly zbytky opukových koulí, jež sloužily pravděpodobně jako munice pro praky (Drobná 1953, 199). Tyto nálezy naznačují, že ony tři praky byly umístěny těsně za valem, aby byly chráněny a zároveň byly hradu co nejbližší. V těchto místech ani podrobnější průzkum neodhalil žádné stopy po terénních úpravách, což podporuje domněnku, že praky skutečně stály na tomto volném prostranství (Křivánek 2014, 636–637).

Dalším pozůstatkem bezpochyby z 15. století je strouha, která začíná na konci vnějšího západního valu po levé straně cesty. Odtud se táhne asi 90 metrů směrem k hradu. Široká je zhruba 2 metry a hluboká nejvíce 1 metr. Během cesty se dvakrát zalamuje (Kypta – Podliska 2014, 621–622). August Sedláček ji mylně považoval za jakýsi dopravník vody, jejímž zdrojem byl pramen vzdálený od hradu přes půl kilometru (Sedláček 1927, 231). Jednalo se však o sapa, to znamená vojenský přibližovací příkop. Dnes se sapa vytrácí asi 65 metrů před hradním příkopem, ale z dřívějšího zakreslení víme, že vedla až bezprostředně k němu. Těsně před ním se dle plánu rozdvouje a ústí do dvou jam (Kypta – Podliska 2014, 621). V dnešní krajině už tyto úpravy nenajdeme, ale pokud budeme věřit zakreslení z onoho výzkumu, můžeme tušit, že se husité dostali až bezprostředně k hradu.

4.4 Význam obléhacího tábora

Z historického hlediska se tábor podobá dalším zachovalým obléhacím táborům z počátku husitského hnutí (Kypta – Podliska 2014, 625). Podobu ovlivnil i nastoupivší rozvoj dělostřelby, kterou dokázali husité efektivně využívat. Při boji o Nový hrad měli k dispozici kromě praků i tři pušky⁸ (Menclová 1972, 254).

Možná i díky tomu bylo nakonec celé obležení hradu úspěšné. Útočníkům se sice nepodařilo dostat přímo do hradu, ale dokázali znemožnit aktivní obranu hradu, a donutili tím posádku k rezignaci. Podle profesora Durdíka se zde projevila zaostalá obranyschopnost zdejší hradní produkce zapříčiněna dlouhými poklidnými léty. Přestože byl při stavbě Nového hradu kladen mnohem větší důraz na obrané prvky (např. čelní břit, trojitý prstenec opevnění), nedokázal odolat vývoji obléhací techniky (Durdík 1984, 187–188). Husité naopak přijali strategické prvky známé ze zahraničí. Zmíněné bašty plní vlastně princip *flankování*⁹. Dvojí zalomení sapy zase zaručuje, že není tzv. prostřelitelná (Drdová et al 2012). Neúspěch obránců zavinila také ne příliš vhodná pozice hradu. Ze tří stran byla rezidence díky prudkým svahům skoro nedostupná. Avšak hřeben, po kterém

⁸ Pojem *puška* používán obecně jako název pro první palné zbraně (MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady 2*. Praha. 1972. s. 198).

⁹ *flankování* - Systém, při kterém je z vystupujících opevňovacích prvků pokryt tzv. mrtvý úhel. Jedná se o základní princip aktivní obrany (DURDÍK, Tomáš. *Encyklopedie českých hradů*. Praha. 1999. s. 87).

vede přístupová cesta, se směrem k hradu mírně svažuje a jak později historie sama potvrdila, učinila hrad snáze dobytelným (Křížek 2021, 12).

Tento jedinečně zachovaný oblévací tábor husitů představuje ideální lokalitu pro výzkum konfliktní archeologie. Mimo naše území se takovéto pozůstatky zachovaly už jen v Alsasku, Švýcarsku nebo středním Německu. I v evropském kontextu se tak jedná o významnou památku svého druhu (Kypta – Podlsika 2014, 609). Prostor víceméně nebyl narušen novějšími zásahy a vymýcený ostroh se postupně znovu zalesnil. Díky tomu ani nedošlo k nějaké výraznější erozi.

5. Podoba hradu

5.1 Lokalita

Hrad ležel na úzkém konci protáhlého ostrohu, který dole obtékal kunratický potok. Stavěniště vzdálené od vsi asi jeden kilometr, tak bylo kryto ze tří stran prudkými svahy (Menclová 1972, 177). Dle zachovaných smluv mělo v údolí pod hradem vzniknout tzv. dílo rybníčné, které by omezovalo další přístup. Rybníky napájené z kunratického potoka měl postavit Jakub lamač kamene, který se zavázal ředitelům stavby, že postaví hráz 30 loktů širokou (17,8 m) a 9 loktů (5,3 m) vysokou. Hráz měla být ještě zaopatřena 1,25 loktů (0,74 m) hrubým tarasem. Za tuto práci je mu ve smlouvě přislíbeno dohromady 12 kop grošů, přičemž jednu dostal jako závdavek ihned (Neuwirth 1893, 605). Zbytky hrází byly patrné ještě na počátku 20. století (Merhout 1912, 89).

Okolní krajina se samozřejmě od počátku 15. století značně proměnila. Svahy ostrohu nebyly ještě zalesněny, a tak mohla na jedné stráni vzniknout bohatá vinice, o které se zmiňují obecní zápisy i dlouho poté, co hrad zaniknul (Merhout 1912, 12). Hlavní cesta ke hradu vedla směrem od Chodova po zužující se ostrožně, jejíž osa kopíruje zhruba osu východ – západ. Dnes tuto rovnou plochu pokrývá listnatý les, především se starými duby (Křivánek 2014, 634). Za Václava IV. byl však ostroh lysý. Je možné, že byly stromy vymýceny a rovnou použity při stavbě hradu. Pramen a kolem vykopané jezírko, které se nacházelo kousek od cesty asi půl kilometru před hradem, sloužil jako jeden ze zdrojů vody (Sedláček 1927, 231). Dnes je tento pramen už velmi slabý.

Další přístupovou cestou ke hradu je úzká pěšina, která vede od dolního mlýna, a po které rovnoměrně vystoupáme až přímo do hradního příkopu z jižní strany hradiště. Sedláček hovoří o tzv. koňské cestě. Domnívá se, že je původní, o čem prý svědčí volnější profil a pečlivě přitesané skály v trase pěšiny (Sedláček 1927, 230). Naopak profesor Durdík tvrdí, že se jedná o cestu vybudovanou ke kapli sv. Jana Nepomuckého, která vznikla ve zříceninách Nového hradu až v 18. století (Durdík 1984, 174). Pravděpodobnější se z mého pohledu zdá druhá varianta. Cesta měla patrně zkrátit vzdálenost ze vsi ke kapli, která byla cílem svatojánských poutí. Sedláčkovy argumenty mohou platit rovněž i pro pozdější zřízení cesty. Ústí stezky bylo navíc jistě zdeformováno břídlíčovým lomem.

Prostor staveniště, který se nachází v nadmořské výšce zhruba 293 m. n. m, se musel před realizací hradu ještě zarovnat do roviny. Z ostrožny vyčnívaly různé skalky, a ty bylo potřeba odtěžit. Zároveň byl tento materiál použit ke stavbě (Podliska – Semerád 2015, 369, 371). Z geologického hlediska je podloží tvořeno skalními vrstvami především období ordoviku. Krásně si jednotlivá stádia můžeme prohlédnout ve výkopu hradního příkopu, kde můžeme pozorovat fáze od nejstaršího třenického souvrství, až po nejmladší klabavské. Nazelenalá břidlice právě z klabavského období byla masivně těžena od konce 18. století. Tento kámen nazývaný *kundraticzer Schleifstein* se používal jako zlatnický brousek a byl žádaný po celé Evropě. Bohužel kvůli jeho těžbě padla za oběť podstatná část jižní hradní dispozice (Hildprantová et al 2013, 79).

5.2 Přední opevnění

Jako u ostatních královských staveb nedisponoval hrad klasickým předhradím (Durdík 1984, 179). Sedláček či Menclová chybně považovaly čelní husitský val a příkop před ním za počátek předhradí, které mělo být ještě zajištěno palisádou (Menclová 1972, 178; Sedláček 1927, 231). Není však vyloučeno, že zde stály dřevěné hospodářské objekty, které se do jádra hradu nevešly. Prvním obraným prvkem byl bezesporu hradní příkop, který oddělil špičku ostrohu od zbytku. Ve smlouvě, kterou uzavřeli zedník Řehoř a jeho bratr Mařík Otrole přímo s králem, se zavazují že, vyhloubí příkop před hradem. Ten měl být 15 loktů (8,9 m) vysoký a 30 loktů (17,8 m) široký. V zachované listině také stojí, že pokud tak neučiní včas, budou muset zaplatit pokutu. Za vykonanou práci měli dostat celkem 150 kop. Odměna jim byla vyplácena postupně a poslední část až po dokončení celého díla (Neuwirth 1893, 604–605).

V úrovni příkopu obíhalo celé staveniště ještě dolní opevnění, které vytvořilo jakýsi parkán. Menclová se domnívá, že byl od svahu oddělen tenkou zdí (Menclová 1972, 177). Žádné pozůstatky zděné konstrukce však na místě nejsou patrné. Opevnění bylo spíše zaopatřeno pouze terénními úpravami či dřevěnou fortifikací. Ostatně ve svahu se dosud nachází zbytky hliněného valu dnes už sotva patrného, který obepíná hradiště ze severozápadu (Záruba 2014, 267). Toto dolní opevnění vytvářelo tak jakousi umělou vrstevnici okolo celého hradu. Ta byla na západní straně znetvořena mladší strmou cestou a na jihu úplně zničena brouskovým lomem (Hildprantová et al 2013, 107). Vrstevnice zůstala už jen na severní straně kopce, kde se napojuje do vytesaného příkopu. Uprostřed

vzniklo ne příliš velké obdélné staveniště, na kterém byl postaven pětiboký hradní areál s delší osou asi 70 metrů. Rozměry se podobal například o třicet let staršímu hradu Krakovci, který si nechal postavit jeden z Václavových milců Jíra z Roztok (Menclová 1972, 177).

Jediná cesta do hradu vedla přes dřevěný most, který překlenul hluboko vykopaný šíjový příkop. Zakončen byl padací částí, která v případě potřeby odřízla hrad od přístupové cesty (Menclová 1972, 177). Uprostřed příkopu byla břidlicová skála otesána do podoby mostnice, která podpírala most. Ještě na počátku 20. století tu čněla jeden metr nad úroveň terénu (Merhout 1912, 86). Dnes už není patrná a je nejspíše několik desítek centimetrů pod povrchem země. Sondy z archeologického výzkumu v roce 2012, které byly vykopány v místech, kde se měly nacházet budoucí opěrné prvky nového dřevěného mostu, nenašly žádné výraznější pozůstatky. Pouze při hraně příkopu blíže k hradu se nachází zbytek zdi volné skladby pojené zvětralou maltovinou. Je patrné, že konstrukce byla zničena směrem dovnitř areálu hradu. Přímo u ní se také našel zbytek prakové koule vystřelené jedním z husitských praků (Podliska – Semerád 2015, 378–379). Jednalo se snad o zeď obvodového pláště či, konstrukci podpírající padací most. Umístění sond však bylo podřízeno spíše praktickému než historickému účelu.

5.3 První a druhá brána

Bezprostředně za mostem [3] se nacházela první brána, skrze kterou se prošlo na jakési předdvoří, které se táhlo po celé severní straně hradiště. Dalo by se také označit za parkán, který byl z vnějšku bráněn subtilnější obvodovou zdí (Záruba 2014, 267). Nyní je prostor ohraničen pouze terénními relikty, které vznikly destrukcí plášťové konstrukce (Podliska – Semerád 2015, 384). Samotná brána byla spíše menší velikosti. Je sporné, zdali byla věžovitého charakteru, jak předpokládá profesor Durdík, který asi vychází ze zkušenosti ostatních gotických hradů (Durdík 1984, 180). Při výzkumu v letech 2012–2013 byla právě v těchto místech vykopaná sonda, která nenašla žádné výraznější podpovrchové konstrukce zaniklé první brány (Podliska – Semerád 2015, 380). Mohlo se tak jednat pouze o portál zasazený do obvodové zdi.

Stejná sonda odkryla základovou spáru přilehlého objektu, který dnes ční jen kus nad úroveň terénu. Až 2,6 metrů silné zdivo bylo kladeno na vodorovně ztesanou skálu do maltového lože. Jednalo se o nepodsklepenou stavbu, která navazovala na jihovýchodní

křídlo a přiléhala zároveň k západní stěně hlavního paláce. Chránit hlavní obytnou budovou byl patrně její nejdůležitější úkol (Podliska – Semerád 2015, 384). Její nároží bylo orientováno šikmo směrem přístupové komunikace, čímž vytvořila masivní břit,¹⁰ který chránil hrad v případném směru ostřelování (Durdík 1984, 188). Znovu můžeme spekulovat, zda se jednalo o věž či nikoliv. Nicméně jelikož měl břit chránit přilehlý věžovitý palác, dosahoval minimálně jeho výšky.

Za průjezdem první brány se nacházelo parkánové předdvoří uzavřené ze všech stran, které bylo jakýmsi mezistupněm mezi vnějškem a vnitřkem hradu. Abychom se dostali do hradu samotného, museli bychom po vstupu zamířit lehce za roh přilehlého paláce a podél jeho severní zdi dojít až k navazující druhé hradní bráně. Ta se vyskytovala přibližně veprostřed celé severní fronty (Durdík 1984, 180). Druhá brána [4] se nacházela ve věži čtvercového půdorysu 7x7 metrů o síle zdiva 160 cm (Záruba 2014, 268). Přiléhala bezprostředně k hlavnímu paláci a sdílela s ním i kus základové spáry. Po rozboru styčných spár zdiva víme, že brána byla postavena jako první. Východní směrem od ní přirůstala posléze severní stěna paláce (Podliska – Semerád 2015, 386). Před branou byl vyzděn příkop o rozměrech 5x8 m, který byl předsazený před hradbu tak, aby znemožňoval snadný vstup do jádra hradu. Stěny příkopu byly až 1 metr silné a mohli tvořit další samostatnou hradební zeď. Dnes už ční pouze kousek nad úroveň terénu zhruba do stejné výšky jako suterénní zdi paláce (Záruba 2014, 268).

Pod podlahou brány byla při výzkumech objevena tzv. vlčí jáma. Prostor, který byl 3,5 m široký a 4,1 m dlouhý dává tušit, že brána byla osazena padacím mostem tzv. kolébkové konstrukce (Podliska – Semerád 2015, 385). Na našem území se jedná o vzácný typ konstrukčního řešení mostu. „*Mostovka představovala dvouramennou páku, upevněnou na ose ve středu, a ve spuštěné poloze tvořila i podlahu průjezdu. Při vytažení tato část klesla do suterénu, a odkryla tak vlčí jámu, která znamenala pro útočníky po eventuálním proražení brány další překážku.*“ (Durdík 1999, 138). Předsunutá čelní zeď druhé brány, která byla zpevněna přizděným pilířem armovaným opukovými kvádry, vytvořila prostor pro zadní část mostovky (Podliska – Semerád 2015, 385–386). Tvar této zdi, která se různě profiluje, nám napovídá, že v průjezdu brány se nacházely mosty dva. Po pravé ruce příchozího se pravděpodobně nacházel úzký most pro pěší a vpravo vedle něj hlavní most,

¹⁰ Břit je: „*Ostrá hrana, kterou jsou opatřeny různé články opevnění. Smyslem břitu je v případě ostřelování zajistit, aby střely dopadly pod ostrým úhlem, a díky tomu neškodně sklouzly. Břity se budovaly především v těch případech, kdy ostřelování hradu (nejčastěji ostrožného) bylo možné pouze z jednoho směru.*“ (DURDÍK, Tomáš. *Encyklopedie českých hradů*. Praha. 1999. s. 70).

po kterém projeli například i vozy (Menclová 1972, 178). Určit přesnou podobu celé druhé brány je bohužel nemožné. Jednalo se s největší pravděpodobností o věž, která ale přiléhala přímo na obytný věžovitý palác, a dokonce s ním sdílela část zdi. Jestli byla vyšší, než palác samotný nevíme. Dá se tedy říct, že s ním pohledově splývala (Durdík 1984, 180).

5.4 Jádru hradu

Za druhou bránou se nacházelo hlavní nádvoří, které bylo obeháno obvodovou zástavbou. Bohužel stavební zásahy a především těžba kamene přetvořily celou jižní polovinu hradní dispozice tak, že lze jen těžko rekonstruovat zaniklé objekty. Zbytek obvodové zdi na jihovýchodě se táhne od ostrého břitu zhruba 30 metrů podél pravděpodobné hrany hradiště, až se ztrácí v prostorách lomu (Záruba 2014, 270). Rovnoběžně s ní vedla další stěna, jejíž fragment můžeme nalézt 5,1 metrů od její vnitřní strany. Zajímavé je, že dva metry silná vnitřní stěna je o 30 centimetrů širší, než stěna obvodová (Podliska – Semerád 2015, 384).

Na jihozápadě dle dochovaných úlomků zdí uzavírala nádvoří podlouhlá samostatná budova o rozměrech 34x9,1 m. Ta byla orientována kolmo k hlavnímu paláci a dochovalo se z ní i kousek nádvoří zdi, která oddělovala nádvoří od parkánu. Obvodové zdi tohoto křídla jsou až 1,4 metrů silné. Nalezená koruna suterénní zdi a zbytek špalety od okenního otvoru jsou údajně důkazem toho, že bylo toto jihozápadní křídlo podsklepeno (Podliska – Semerád 2015, 384). Vzhledem k tomu, že tato část hradního území nebyla ještě dosud archeologicky zkoumána, není tato varianta vyloučena. Potvrdit by ji mohl právě výzkum, který se zde přímo nabízí. Účel obou nedochovaných křídel je dnes samozřejmě neznámý, ale mohlo se jednat o obydlí pro služebnictvo či nejbližší dvořany. Nesporně měl král k dispozici také stáje.

Nesmíme ale zapomenout, že krajina v okolí opyše a celé jižní fronty se zcela proměnila. Ze západního směru nyní vede strmá cesta dolů, která se začala používat až v 18. století. Bohužel při úpravě nové přístupové cesty ke zřícenině došlo patrně k odstranění celého zbytku jihozápadního hradního křídla (Merhout 1912, 88). Bývalý lom zase zkomolil terén tím, že se nejdříve původní podloží vykopalo, a následně při výzkumu z dvacátých let zavezlo hlínou z prováděných vykopávek (Hildprantová et al 2013, 107). V těchto místech je nyní proměnlivá výška terénu, který je zarostlý vegetací. To také

znemožňuje lokalizaci bývalých staveb kaple a hájovny z 18. století. Ty tu vyrostly na popud tehdejšího vlastníka Kunratic Jana Arnošta Golče v roce 1736. Barokní kaple kruhovitého půdorysu byla zasvěcena sv. Janu Nepomuckému. Nedaleká hájovna obdélného půdorysu zřejmě využila i starých zdí bývalého hradu. V inventáři z roku 1802 je popisována jako stavení se dvěma okny, jedněmi dveřmi a kamny. Myslivna zůstala v provozu déle než samotná kaple, která byla roku 1787 zrušena. Obě stavby definitivně zničil lom, který postupoval stále blíže hradnímu nádvoří (Durdík 1984, 174). Okolo se našly pouze zbytky prejzů a mléčného skla pocházející s největší pravděpodobností z barokní kaple (Merhout 1912, 43, 88). Socha světce byla následně přesunuta do ulice k Zeleným domkům v Kunraticích (Podlaha 1908, 93). Zde stála až do roku 2014, ve kterém obecní úřad inicioval zrestaurování už velmi poničené sochy. Odbornou opravou byl pověřen profesor Jan Hendrych (Hýža 2014, 4). Dnes socha stojí poblíž místního kostela Sv. Jakuba Většího.

5.5 Hlavní palác

Nejdůležitější budovou celého hradu byl bezpochyby královský palác. Podle síly suterénních stěn [5] se předpokládá, že byl věžovitého charakteru. To znamená, že měl více jak dvě patra, přičemž jeho výška mohla převyšovat i rozměr delší strany paláce. Tomu napovídá i srovnání s dalšími královskými paláci téže doby, které jsou podobné povahy (Durdík 1984, 184). Budova se nacházela v severní části hradiště a byla zasazena mezi břitovou stavbu a druhou hradní bránu. Orientována byla tak, aby ji ve směru ostrožny chránil přilehlý břit (Záruba 2014, 268). V porovnání se situací na Točníku, kde se hlavní budova tyčila přímo nad šijovým příkopem, a byla tak říkajíc první na ráně, byl palác Nového hradu dobře krytý ve směru případného ostřelování a obracel se k němu svou kratší stranou (Durdík 1984, 186–187).

Stavba měla obdélníkový půdorys o rozměrech 25,8x11,5 m. Tloušťka obvodových stěn činila 1,2–1,4 metrů (Podliska – Semerád 2015, 384). Suterén měl jen jednu místnost a byl zastropen jednoduchou valenou klenbou. Další podlaží už oddělovaly dvě příčky. Ty držely na příčných pasech, které zároveň podpíraly klenbu v suterénu. Vznikly tím tři oddělené části, z nichž ta prostřední byla rozměry největší (Menclová 1972, 178). Jelikož se palác dochoval do úrovně sklepu, je dále nemožné zrekonstruovat podobu nadzemních částí. Jedinými vodítky jsou ojedinělé archeologické nálezy, které se našly v okolí.

Nejcennější je asi nález zbytku krbové římsy [6] kterou zajistili při výzkumu z let 1928–1929 (Hildprantová et al 2013, 107). Při pohledu na bohatou profilaci římsy a několikanásobné zalomení krbové konzoly, můžeme říci, že se jedná o jeden z nezdobnějších krbů, které se v naší hradní produkci dochovaly (Záruba 2014, 269). V přípisu z roku 1933 jsou ještě uvedeny dnes už neznámé nálezy zbytků dveřních ostění a klenebních žeber. Některé z nadzemních podlaží bylo tím pádem sklenuto žebrovou klenbou (Durdík 1984, 184). Při povrchovém průzkumu z let 1974–1975 se našlo kromě keramických střepů i několik fragmentů kachlů (Durdík 1980, 361). Palác tedy mohl být vybaven kachlovými kamny. To za předpokladu, že nálezy nepocházejí z mnohem mladší hájovny, která dle dobového inventáře měla kamna také.

Suterén s vnitřními rozměry 22,5x8,5 m byl osvětlen pouze jedním světlíkem, který pronikal skrze cihelnou klenbu u jihozápadního nároží. Čtvercový otvor sloužil také patrně jako přívod čerstvého vzduchu do podzemí. Není vyloučeno, že právě tady měl král svoji slavnou knihovnu (Durdík 1984, 184; Podliska – Semerád 2015, 385). U jihovýchodního nároží paláce se nacházel přístavek, ve kterém bylo umístěno schodiště do suterénu. Dnes už skoro zaniklé kamenné stupně byly vytesány přímo do skály (Podliska – Semerád 2015, 385). Vstup do prvního podlaží se nacházel údajně ve stejných místech a byl utvořen jednoduchým portálem (Merhout 1912, 87).

5.6 Pozůstatky hradu

Do dnešních dnů se z posledního královského hradu Václava IV. dochoval opravdu jen zlomek jeho původní podoby. Hrad nebyl po svém dobytí nikdy obnoven a stal se zříceninou. Ta se v následujících letech pravděpodobně stala bohatým zdrojem stavebního materiálu nedalekého okolí. K největší destrukci ale došlo v 18. a 19. století, kdy hrad zasáhl nejdříve lom a poté výnos kunratické správy zbořit všechna nadzemní podlaží. Ve století dvacátém zase přispěla k úpadku zříceniny nedostatečná ochrana a konzervace středověké památky.

To vše zapříčinilo nynější stav, ve kterém jsou patrné v podstatě jenom suterénní konstrukce hlavního paláce, druhé brány a břítu. Koruny zdí sahají nanejvýše jeden metr nad úroveň okolního terénu. Nejvíce stavebních prvků se zachovalo v budově paláce. Ten

je v současnosti zasypán do výšky klenebních patek suterénu. Nicméně celková výška zdiva naměřená během výzkumu činí asi 4,15 m (Podliska – Semerád 2015, 385).

Při stejném výzkumu, který proběhl v letech 2012–2013 ještě před sanací zdiva, provedli badatelé tzv. fotogrametrii obou delších stěn paláce. Díky ní můžeme krásně pozorovat jednotlivé komponenty konstrukce. V severní stěně se například nachází dvě mělké kapsy vyplněné zbytky cihel, do kterých byly usazeny příčné pasy nesoucí příčky nadzemního podlaží. Celá zeď je ve své plné délce dvakrát odsazena. Do dolního ústupku se opírala pata klenby a na horní zase vycházel její vrchol. Na dobových snímcích ze třicátých let můžeme ještě spatřit zbytek samotné klenby s jejími náběhy. Po celé ploše severní, východní a západní zdi jsou vesměs pravidelně rozmístěny lešenářské kapsy o rozměrech přibližně 16x20x50 cm (Podliska – Semerád 2015, 381, 385). V literatuře byly občas mylně interpretovány jako otvory pro stropnice.¹¹ Kaverny byly umístěny ve dvou řadách a po dostavbě hradu už neplnily žádný další účel.

Jižní stěna paláce, kde kapsy chybí, se patrně stavěla pomocí příložného lešení. Tato zeď se bohužel vlivem zatékání zachovala v mnohem horším stavu. Patrně jsou jen stopy zaniklého světlíku a zbytek výběhu cihelné klenby. Na líci západní stěny byla ještě nalezena dobová interiérová omítka, která sahala až k úrovni prvního podlaží. Ta už bohužel také zanikla (Podliska – Semerád 2015, 385). V severovýchodním rohu se ve stěnách nachází dvě niky vyzděné z lomového kamene. Jedná se však o novotvary, které vznikly při výzkumu Dr. Jansové (Podliska – Semerád 2015, 386). Výklenky měly patrně zamezit případnému zhroucení suterénního zdiva. V těchto místech byla rovněž hluboká jáma, vykopána lidmi toužícími nalézt tajnou únikovou chodbu z hradu. Ta měla údajně vést až do tvrze na Libuši vzdálené od hradu vzdušnou čarou 1,26 km. Na základě přírodních podmínek a dalších několika skutečností můžeme ale prohlásit, že se jedná opravdu jen o báji (Kadlec 2008, 6).

5.7 Shrnutí

Jako nejmladší sídlo Václava IV. navazoval Nový hrad u Kunratic do jisté míry na předchozí vývoj české hradní produkce. Pětiboký areál se rozkládal na ploše zhruba 70x40 m. Vstupovalo se do něj od východu, a to po padacím mostě přes nově vyhloubaný šíjový

¹¹ Například (MERHOUT, Cyril. *Čtení o Novém Hradě a Kunraticích*. Praha. 1912. s. 87).

příkop. Přes severní parkán a druhou bránu vedla cesta na hradní nádvoří. Komunikační schéma bylo tedy podobně jako na Točníku levotočivé (Durdík 1986, 35). Nádvoří, které se nacházelo v těžišti celé dispozice, bylo ohraničeno ze všech stran obvodovou zástavbou. Na jihovýchodě a jihozápadě tu byla podlouhlá hradní křídla, o jejichž pravé podobě a účelu můžeme už jen spekulovat. Ze severu byl prostor uzavřen královským věžovitým palácem obdélného půdorysu, který je pro hrady Václava IV. typický. Součástí byl i suterén zaklenutý valenou klenbou, do kterého se vcházelo po kamenném schodišti z vedlejšího přístavku. Nadzemní podlaží byla oddělena příčkami na tři místnosti. Hlavním stavitelem byl mistr Kříž podílející se třeba i na novoměstské radnici.

Jak už bylo zmíněno, stavba navazuje na některé přirozené tendence z dob minulých. Jedná se především o snahu zajistit co největší pohodlí svého majitele. Rozvinutí obytné složky a určitá lhostejnost k obranným prvkům jsou typickými rysy například pro hrad Točník. Ona lhostejnost však v případě Nového hradu u Kunratic mizí. Byl přece jenom postaven už za podstatně jiné atmosféry než předchozí hrady. V předvečer reformního hnutí a patrně i po nevládné zkušenosti opětovného zajetí, se potřeboval král cítit bezpečněji. Proto je hrad zaopatřen několika úrovněmi fortifikace. První překážkou je hluboký příkop a navazující parkánovité opevnění. Další úroveň byl samotný severní parkán oddělený od jádra hradu druhou branou. Čelem případným dobyvatelům se otáčí hrad masivním břitem, který měl za úkol chránit hlavní palác. V neposlední řadě to byla také poloha hradu umístěného na konec protáhlého ostrohu, který byl ještě v údolí zaplaven rybníky. Ačkoliv byla u Nového hradu věnována obranným prvkům mnohem větší pozornost, nezabránila skutečnému dobytí pražskými husity v lednu roku 1421. Obrana totiž nadále zůstávala pouze pasivní a ta v nastupující době dělostřelectva neměla šanci obstát (Durdík 1986, 36).

6. Osobnost Václava IV. a povaha jeho rezidencí¹²

6.1 Václav IV. jako osobnost

Před podrobnějším rozbohem funkcí jednotlivých sídel panovníka vidím jako důležité podívat se na vývoj Václava IV. jako člověka. Životní názory a události totiž do značné míry ovlivňovaly i některá králova rozhodnutí, a potažmo i funkci jeho sídel.

6.1.1 Výchova, osobnostní rysy

Je známo, že jako vytoužené dítě byl vychován možná až v přílišné péči a vyrostl z něj spíše nerozhodný a nesamostatný člověk. Jako dítě si patrně navykl na skutečnost, že za něj rozhodují jiní. Již ve dvou letech byl korunován českým králem a už od svých osmi let se aktivně účastnil politických zasedání. Je však jasné, že jako dítě nemohl samostatně rozhodovat o dění v zemi. Kralování vnímal pravděpodobně spíše jako hru, anebo práci, kterou za něj vykonají druzí (Spěváček 1986, 584–585). Je také dost možné, že byl Václav IV. ve svých sedmnácti letech, v momentě kdy po svém otci přebíral odpovědnost na českém i říšském trůnu, už poměrně znaven a nasycen vladařskými záležitostmi (Čechura 2008, 18). Přestože Karel IV. udělal asi vše proto, aby panování svému synovi ulehčil, následující doba přinesla nové výzvy, na které dosavadní politická diplomacie už nestačila. Proto byla jeho výchozí pozice tak složitá. Otázka papežského schizmatu a další problémy zamíchaly kartami po celé Evropě, a není proto překvapivé, že s nastalou situací zápolili i další evropští panovníci té doby (Hlaváček 2012, 633–642).

Zpočátku měl nový král k dispozici starý úřednický aparát v čele s arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi. Tento dvorský okruh ale postupně vymíral. Do přední role se v tu dobu dostal Jan z Jenštejna, do kterého vkládal naděje už Karel IV. Přibližně od roku 1376

¹² Dle Ivana Hlaváčka je *rezidence* místo odkud se realizuje ústřední správa země. Dále lze rezidence rozdělit na jednu dlouhodobou ústřední a více příležitostných, druhotných. (HLAVÁČEK, Ivan. *Dvůr na cestách, několik úvah a podnětů*. Praha. 2007, s. 93–95). Toto je jedna z interpretací pojmu *rezidence*, kterému je poslední dobou věnována velká pozornost. Srov. (DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Panovnický dvůr ve středověku, struktura, prostor a reprezentace*. In: *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav. 2008, s. 11–35. ISBN: 978-80-7286-134-7) nebo (BOBKOVÁ, Lenka. *Rezidenční a správní centra v zemích Koruny české za vlády Lucemburků*. In: *Rezidence a správní sídla v zemích české koruny ve 14. – 17. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga. 2007, s. 23–48. ISBN: 978-80-7308-188-1).

zastával funkci Václavova kancléře a v roce 1379 se stal arcibiskupem. Dobré vztahy však náhle ochladly příčinou několika politických a majetkoprávních sporů. Mezi ně patřil překažený plán nového biskupství v Kladrubech, změna přístupu v otázce schizmatu a vrcholem se stala smrt generálního vikáře pražského arcibiskupství Jana z Pomuku v roce 1393 (Čechura 2008, 22–23, 32–33).

Václav IV. se tak začal obklopot novými lidmi, kteří často pocházeli z nižší šlechty. Ti začali být v pozdější literatuře označováni jako milci. Mezi nejznámější patřili Jíra z Roztok, Jan Čúch ze Zásady nebo Zikmund Huler (Čechura 2008, 22, 34). Negativní pohled na tuto skupinu byl zapříčiněn především dobovými odpůrci Václava IV., kteří se tím snažili naplnit svůj politický program. Tuto linku následně přebírala i pozdější historiografie. Kritizováno bylo zneužívání úřadů, finanční obohacování či vlastní výklad práva. Jednalo se však o paušalizovaný pohled, který měl spíše postranní mocenské úmysly. Kritika, že se panovník obklopuje pouze lidmi z řad nižší šlechty, navíc dostává trhliny při kvantitativní analýze královského dvora. Podíl nižší a vyšší šlechty byl totiž velmi podobný v porovnání s dalšími středověkými dvory¹³ (Novotný 2008, 215–227).

Dalším známým rysem jeho osobnosti je, že byl cholerické povahy. Při jednáních se snadno rozčílil a jakékoliv výhrady a nesouhlas doprovázel výbuchy vzteku. Tato povaha mu činila komplikace jak ve stránce osobní, tak politické (Spěváček 1986, 588). Prchlivé reakce dost pravděpodobně souvisely i s Václavovou neřestí, kterou bylo nadměrné pití vína. Tak to také popisuje diplomat Edmund de Dynter, který s Václavem IV. osobně jednal, a který mimo jiné oceňuje jeho zdvořilost a vzdělanost. Nicméně nezapomene zmínit, že pokud se král napije přes míru, začne se vztekat a stává se zvráceným a nebezpečným (Dynter 1857, 74). Dalším dokladem o králově alkoholismu je doporučení osobního lékaře Zikmunda Albíka z Uničova ke střídmejší konzumaci vína (Říhová 1999, 115). Známý je také záznam z roku 1398, kdy se setkal s francouzským králem Karlem VI. v Remeši. Tam se údajně opil natolik, že další dva dny se nebyl schopen zúčastnit banketu na jeho počest (Spěváček 1986, 285–286). Příčinou nadměrné konzumace mohl být i dvojitý pokus o otravu krále, po němž ho údajně stále páliho v hrdle tak, že jedinou úlevou pro něj bylo pití vína (Dynter 1857, 73).

¹³ Středověky dvůr definuje Ivan Hlaváček jako společenství osob bezprostředně nejen napojených, ale i existenčně vázaných na vůdčího jednotlivce. Vyčleňuje se zároveň zřetelně od svého okolí jak personálně, tak místně. Toto společenství si zároveň osobuje některé správní, soudní a politické funkce na daném území (HLAVÁČEK, Ivan. *Dvůr na cestách, několik úvah a podnětů*. Praha. 2007. s. 93).

Z oné doporučené životosprávy zachycené v osobním *Regiment Sanitatis* lze sestavit základní králův chorobopis. Trápila ho především dna, která omezovala jeho pohyblivost. Mezi další nemoci patřila bolest hlavy a žaludku, které si podle lékaře přivodil v mládí špatnou životosprávou. Panovníkovi vyčítá málo pohybu a zejména záchvaty vzteku (Říhová 1999, 111, 112, 115).

Téma zdraví nás rovněž přivádí k otázce Václavovy smrti. Už poté co se dozvěděl o vyhození konšelů z novoměstské radnice, ho stihl první záchvat (Čechura 2008, 79). Nedlouhou na to dne 16. srpna 1419 ho postihl další a jak píše Vavřinec z Březové: „... *raněn mrtvicí, s velikým křikem a řevem takřka lvím náhle skončil na Novém hradě blízko Prahy.*“ (Vavřinec z Březové 1954, 34). Jak praví kronika, krále měla postihnout mrtvice. Ovšem musíme si uvědomit, že pojem mrtvice se dříve užíval pro jakoukoliv náhlou smrt a nemuselo se jednat přímo o mozkovou příhodu, dnes obecně známou jako mrtvice. Otázkou smrti Václava IV. se ze zdravotního hlediska poprvé věnoval Josef Thomayer, který jako příčinu smrti mozkovou příhodu vyloučil. Tu zpravidla neprovází bolest a neshoduje se tak s oním řevem lvím, který král při skonu vydal. Naopak si už od prvního záchvatu stěžoval na bolest levé ruky. Tato skutečnost a další okolnosti dle Josefa Thomayera napovídají, že král umřel na srdeční angínu (Thomayer 1977, 333–336).

Jiného názoru je Ivan Lesný, podle něhož je velký řev průvodním jevem epileptického záchvatu. Vinu měl nést zejména králův alkoholismus, kvůli kterému postupně došlo k nervovým změnám a které nakonec vyústily ve zmíněný záchvat (Lesný 1984, 92).

6.1.2 Václav IV. a knižní kultura

Pokud byla zmíněna možná ne příliš dobrá výchova v oblasti politické, neměla by na druhou stranu být opomenuta její pozitivnější stránka, kterou bylo vzdělání. Král uměl několika jazyky a už v mládí si osvojil zálibu v iluminovaných rukopisech.

Nejednalo se však v evropském kontextu o výjimku. Knižní kultura se stala ve 14. století jedním z hlavních znaků dvorského prostředí. Nutné je zmínit samozřejmě Václavova otce Karla IV., jehož pozornost na knihy byla upřena vlastně dvojím směrem. Za prvé byla potřeba znát některá díla pro politické, správní či právní účely. Zadruhé to byla osobní touha po vlastní vzdělanosti (Hlaváček 1978, 10). Kromě štědrých donací

různým institucím měl císař jistě i svou vlastní knihovnu, o které se však nedochoval žádný zápis či registr. Ivan Hlaváček předpokládá, že její obsah patrně uchovával Karel IV. na Pražském hradě, Karlštejně či na hradě Tangermünde (Hlaváček 1978, 18). Knihy, které chtěl mít panovník zrovna po ruce, však cestovaly společně s ním. Tuto skutečnost dokládá i jedna událost zapsaná v Savojské kronice, kterou objevila Marie Bláhová. Dle ní si císař ve městě Saint Maurice, kde měl být pochován svatý Zikmund, poručil vyndat z kufru knihu, ve které byl zaznamenán příběh tohoto svatého. Na základě něho posléze našli i místo jeho posledního odpočinku (Bláhová 2012, 22–23). Přestože Karel IV. knihy velmi ctil, byly pro něj hlavně praktickým prostředkem pro zaznamenání textu (Hlaváček 1978, 18).

O pravé bibliofilii, která se projevuje ve velmi zdobném a uměleckém pojetí knih, by se dalo hovořit v případě jeho synovce, francouzského krále Karla V. Jeho hlavní knihovna dostala své pevné místo v králově rezidenci v Louvru (Krása 1974, 2). Nacházela se ve třech nejvyšších patrech věže a v roce 1377 disponovala až devíti sty svazky. Díky stavebním účtům víme, že knihovna byla celá obložená dřevem, vybavena nábytkem a pečlivě osvětlena. Dá se předpokládat, že v takovéto podobě ji navštívil i Václav IV. při své cestě do Paříže se svým otcem v letech 1377–1378 (Šmahel 2006, 100, 345).

Kromě vzoru svého otce tak Václava IV. k zálibě iluminovaných rukopisů inspirovalo i francouzské dvorské prostředí, které navštívil později ještě v roce 1398 (Čechura 2008, 45). Tamější poměry v oblasti luxusu a reprezentace na krále nepochybně velmi zapůsobily.¹⁴

Bohužel z knihovny Václava IV. zbyla jen její nepatrná část. Přesto na základě osmi dochovaných rukopisů můžeme říci, že se jedná o vrcholná díla naší středověké knižní kultury. Povaha knih také svědčí o různých zájmech panovníka. Zbytek knihovny obsahuje rytířský román, právní kodex Zlaté buly císaře Karla, anebo tři astrologické rukopisy. Nesmíme zapomenout také na náboženské svazky, mezi kterými vyčnívá německy psaná bible Václava IV. plná iluminací (Krása 1974, 1).

Jelikož král měnil místo svého pobytu, cestovaly nejdůležitější knihy s největší pravděpodobností společně s ním. Víme, že pevné místo získala knihovna v novostavbě

¹⁴ Francouzský důraz na luxus a reprezentaci z českých autorů nejlépe vykresluje František Šmahel v části *Exkursy, sondy a etudy*, kde se reflektuje záznamy z Velkých francouzských kronik (ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha. 2006. s. 221–355).

Nového hradu, kde také posléze zaniká. Nejdříve si některé knihy odveze Zikmund roku 1420 už po bratrově smrti. O několik měsíců později vyrabuje fanatický dav po dobytí hradu i zbytek sbírky Václava IV. (Krása 1974, 15, 16).

6.1.3 Osobní symbolika

Ke konci 14. století došlo k rozkvětu dvorské symboliky, kterou rozvíjeli i sami panovníci. Václavův současník anglický král Richard II. například používal symbol bílého jelena. Na jeho slavném cestovním oltáři zvaným Wilton Dyptich je osobně zachycen v rouchu s motivy bílého jelena, jehož symbol zdobí i králova spona. Také na zadní straně oltáře je v celé své kráse namalován [7] bílý jelen se zlatým paroží, což také svědčí o králově vlastnictví (Mathew 1968, 27–28, 47).

Také Václav IV. se svojí osobou spojil několik symbolů, které dnes známe zejména z jeho rukopisů. Jejich iluminace vyplňují především okraje knih. Často se zde objevují manželské monogramy *W* a *E*. Iniciála *E* představuje druhou královnu Žofii (Euphemie), jelikož se začíná objevovat až po roce jejich sňatku (Friedl 1959, 67). Král je ve své iniciále často uvězněný jako v kládě. Královna, která o něj pečuje, je zase alegorizována do lazebnice.

Téma lazebnictví vyplňuje podstatnou část knižních iluminací. Král je zde mnohokrát vyobrazen ve společnosti spoře oděných lazebnic. Mimo symbol očisty představují dle Jiřího Spěváčka i „*uvolnění umělecké tvorby od konvence a společenské morálky*“ a „*renesanční odpoutání od náboženské doktríny*.“ (Spěváček 1986, 487). Koupel byla královu oblíbenou činností. Například jakýsi Antoninus de Lemaco z Verony králi v dopise roku 1382 vyčítá, že namísto povinností se zabývá věci marnými v prázdných hájích a lázních (Formelbacher II. 1847, 35). Situaci dokresluje i lékař Albík z Uničova, který říká, že král si své potíže přivodil mimo jiné i častým mytím hlavy a kadeřením vlasů. Přestože má král lázně v oblibě, silně mu je nedoporučuje kvůli zhoršujícím stavům dny (Říhová 1999, 111, 116).

Mezi typické emblémy Václava IV. patří ještě ledňáček [8] spojený často s točenicí. Točenice vyjadřuje obecně symbol propojení. Může se jednat jak o pouto romantické, tak o jakýkoliv jiný svazek. Ledňáček, který značí zmrtvýchvstání a obrození, také symbolizuje věrnost podle antické báje o Alkyoné (Krása 1974, 69, 95–96). Symbol ledňáčka s točenicí

používal král již dříve, jak je patrné díky parléřovským reliéfům na staroměstské mostecké věži. Výmalba její klenby, na které jsou už i lazebnice, přichází až později (Friedl 1959, 63). Reliéf ledňáčka se nachází také nad vstupem do kaple staroměstské radnice (Benešová 2012, 393). Další umístění je nad branou v kutnohorském Vlašském dvoře, kde se dnes nachází kopie původní desky (Záruba 2014, 233).

Kromě budov se jednotlivé symboly mohly objevit také na králově oblečení a vybavení. Ve Vídni nalezené sedlo, zdobené kromě říšských znaků také iniciálou *E* a vyobrazením muže s lazebnicí, patřilo nepochybně Václavovi (Krása 1974, 65).

6.1.4 Lov

Mezi další charakteristický rys Václava IV. patřila i záliba v lovu. Ten byl považován ve středověku za nedílnou součást dvorské kultury a v nějaké míře se mu věnovala většina středověkých králů. Někdy se uvádí, že lov měl být ve své době zdrojem přísunu masa pro vysokou šlechtu, či že nahrazoval v mírových časech vzrušení z války. Obě tyto interpretace jsou však již na základě pramenů vyvráceny (Guerreau 2002, 368). Kromě pobavení bylo hlavní funkcí především vytvoření příležitosti k dvorské komunikaci. Lov sloužil jako prostředek jednání a projevu reprezentace (Čapský 2009, 210). Slovy Alaina Guerreaux: „*V průběhu celého středověku a ještě i po něm představoval lov pro evropskou laickou aristokracii obřad nejlépe adaptovaný k udržení a neustálému obnovování jejího postavení a její úlohy ve společnosti.*“ (Guerreau 2002, 375).

Lov samotný se dělil na dva způsoby. Sokolnictví využívalo služby vycvičených dravců, kteří lovili ve volném prostranství. Kořistí se stávali zpravidla menší ptáci. Druhým způsobem byl lov se psy neboli honitba. Při ní speciálně vycvičení psi pronásledovali zvěř, dokud ji neuštvali, načež ji dorazil sám lovec. Obřad probíhal v pouze vymezeném území a kořistí byla především tzv. vysoká zvěř popřípadě divoká prasata (Guerreau 2002, 369).

Oblíbenost této činnosti ilustruje také produkce příruček o způsobu lovu a věcí s ním spojených. Jednou z nejvýznamnějších je kniha Gastona Phébuse *Livre de la chasse* z konce 14. století. Konkrétní poučení o jednotlivých typech lovu, druhů zvěře či chovu loveckých psů doplňují krásné [9] iluminace, které názorně dokreslují naši představu o středověkém lovectví. Velká pozornost byla upřena především šlechtění loveckých psů,

jejich výcviku a péči o ně¹⁵. Nedílnou součástí loveckého vybavení byl i lesní roh.¹⁶ Ten sloužil jako prostředek komunikace mezi lovci a patřil mezi základní lovecké dovednosti. Dalším vybavením mohl být luk či kuše¹⁷, ze kterých se v řadě střílelo na nadháněná zvířata. Nástražná oka, sítě a jiné pasti¹⁸ se používaly především na škodnou nebo zajíce (Guerreau 2002, 369, 371).

Zalíbení v lovu si Václav IV. vypěstoval patrně již jako mladík. Při cestě do Francie, kterou absolvoval spolu se svým otcem Karlem IV., navštívil mimo jiné i sídlo ve Vincennes nedaleko Paříže. Podle Velké francouzské kroniky: „*Král pak poslal jeho syna, krále římského... do obory, aby v ní na lovu daňků a divokých králiků našli své potěšení.*“ (Šmahel 2006, 187). Ještě tentýž den dostal od francouzského krále Karla V. kuši (Tamtéž, 188).

Skutečnost, že se král často věnoval lovecké vášni na svých venkovských hradech, popisuje dochovaný zápis o návštěvě mantovského vyslance Bonifacia de Lupi, který přijel do Prahy roku 1383. Ten požádal o audienci u krále, avšak bylo mu řečeno, že král se věnuje lovu na hradě Křivoklát. Diplomát se po dlouhém čekání, a dokonce úplatcích královské radě, nakonec setkání s Václavem IV. dočká v Berouně. Z věcí které přinesl sebou, zajímaly krále nejvíce lovecké zbraně (Spěváček 1986, 171–173). Celkově zpráva ilustruje zvláštní zkorumpované prostředí nejbližšího okolí panovníka a jeho sklon k vladařské liknavosti.

Pověst o tom, že namísto povinností dává přednost svým kratochvílím, se rychle rozšířila po celém kontinentu. Patrně to je z již výše zmíněného dopisu Antonina de Lemaca, kde králi spílá, že namísto pomoci Itálii vede neslavný, truchlivý život po lesích a úkrytech (Formelbacher II. 1847, 35).

Dalším ukazatelem je králův zájem o lovecká psí plemena, do kterých údajně neváhal značně investovat (Čornej 1985, 418). Podle Edmunda de Dyntera král sbíral nejlepší lovecké psy, přičemž ten největší spal u lůžka s ním. Tento diplomát také poprvé zaznamenává nepotvrzený příběh o smrti Johany Bavorské, první manželky Václava IV.

¹⁵ Chov psů na iluminacích f.40v, f.52v (PHÉBUS, Gaston. *Livre de la chasse* [online]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52505055c/f100.item>)

¹⁶ Roh je vyobrazen na většině dobových vyobrazení lovu. Tamtéž f.68r, f.73r, f.77r

¹⁷ Tamtéž f.111v, f.113v, f.114v, f.118r

¹⁸ Tamtéž f.92r, f.103r, f.107r, f.119r

Ta umřela v roce 1386 na Karlštejně, kdy podle oné pověsti v noci omylem polekala jednoho z královských psů, který jí načež prokousl hrdlo (Dynter 1857, 75).

6.2 Rezidence Václava IV.

V následující kapitole se zabývám výhradně rezidencemi, na kterých se Václav IV. stavebně podílel. Z jednotlivých úprav hradů lze tak odvodit funkce konkrétních hradů a motivace jejich přestavby či výstavby. Neznamená to však, že by král nepobýval na jiných místech, než jsou uvedena níže.¹⁹

Za dobu svého panování postavil nebo výrazně přestavěl necelou desítku sídel, kterými byly: Králův dvůr (Staré Město pražské), Hrádek na Zderaze (Nové Město pražské), Pražský hrad, Žebrák, Loket, Točnick, Křivoklát, Vlašský Dvůr (Kutná Hora) a Nový hrad u Kunratic. Četnost a především architektonická a výtvarná stránka hradní produkce zastínila v tomto odvětví i nedostižná léta rozkvětu Karla IV. (Záruba 2014, 30, 68).

Funkce jeho sídel a motivace jejich realizace se v čase různě proměňovala. Vliv na různé královské potřeby ovlivňovala zejména politická situace v zemi a v nemalé míře také osobnost Václava IV.

6.2.1 Pražská sídla

Václav IV. zprvu využíval jako své sídlo prostory Pražského hradu. Nicméně asi v polovině osmdesátých let 14. století přesídlil primárně na Staré město. Nejprve pobýval v domě U Černého orla a později zřídil svou hlavní rezidenci v tzv. Králově dvoře²⁰ (Tomek 1875, 329). Sídlo, které stálo bezprostředně u městských hradeb, zaniklo na počátku 20. století a dnes na jeho místě stojí Obecní dům (Záruba 2014, 155). V hradním areálu se také poprvé objevuje pro Václava IV. typický obytný věžovitý palác. V popisu z roku 1604 je zmíněna také velká zahrada a lázně, které zřejmě mají svůj původ z doby Václavovy. Dle

¹⁹ Viz itinerář sestavený Ivanem Hlaváčkem (HLAVÁČEK, Ivan. *Studie k diplomacie Václava IV, Itinerář krále Václava IV. (1361-1419)*. In: Československý časopis historický. 1962. č. 1, s. 64–94).

²⁰ Přesný rok přesídlení je obtížné stanovit. Podle V. V. Tomka se tak událo roku 1383. František Záruba však ve své knize zpochybnil věrohodnost pramenu, ze kterého Tomek vycházel (ZÁRUBA, František. *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*. Praha. 2014. s. 155).

tradice dokonce chovali v Králově dvoře lvy²¹ (Benešovská 2012, 389, 393). Právě zde byl roku 1402 zajat svým bratrem Zikmundem. Asi proto nechal později zbourat nedaleký dům hejtmána, který ho osobně zatkl. Ze dvora dokonce nechal zbudovat únikovou cestu skrze hradby vedoucí ven z města (Benešovská 2012, 392).

Důvodu k přesunutí se na Staré město bylo více. V prvé řadě vyhořel královský palác na Pražském hradě (Chotěbor 2012, 354). Kvůli jeho opravě a následné přestavbě se stal palác na dobu neobyvatelným. Do toho pokračoval čilý stavební ruch na blízké katedrále, a tak se není co divit, že král přesídlil do většího klidu. Další motivací byly zřejmě napjaté vztahy s metropolitní kapitulou v čele s arcibiskupem Janem z Jenštejna. Podobný odklon lze pozorovat i od některých členů vysoké šlechty (Hlaváček 2012, 301). Dalo by se říci, že Václav IV. omezil svoji působnost v rámci většího dvora a preferoval život v rámci dvora menšího.²² Také vztah s jeho nevlastní matkou a sourozenci nebyl nijak vřelý.

Králův dvůr se stal hlavní pražskou rezidencí, ve které král nejen bydlel, ale nepochybně i plnil své vladařské povinnosti. Velký věžovitý palác poskytoval králi pohodlí, které bylo pro něj důležité. Pocit luxusu dodávala přilehlá zahrada a lázně. O patriční reprezentaci vypovídá zase chov majestátných lvů, který představují symbol českého království.

Dalším pražským hradem Václava IV. se stal později tzv. hrádek na Zderaze. Podle Hájkovy kroniky počala stavba objektu, který ležel již na Novém městě pražském, už v roce 1380. Toto datum je však vzhledem k častým autorovým nepřesnostem značně nejisté. Inicované rozšíření stavby proběhlo patrně ke konci století a právě tehdy začal pravděpodobně Václav hrádek využívat. Spolehlivě je králův pobyt doložen až v roce 1402 (Záruba 2014, 259–260). Díky poloze nového sídla v blízkosti řeky a vysoké obytné věži, se pro krále nabízely zcela nové výhledy a perspektiva. Navíc mohl alespoň na chvíli

²¹ Touha Václava IV. chovat lvy vznikla patrně na návštěvě Paříže z let 1377–78, při které osobně navštívil lvinec francouzského krále (ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha. s. 187, 299).

²² Už ve 14. století Konrád z Megenbergu rozdělil dvůr na *curia major* a *curia minor*. V rámci většího dvora se král setkává s významnými knížaty, velmoži atd. a je zde kladen důraz na panovníkovu reprezentaci. Menší dvůr funguje na každodenní bázi a tvoří ho rodina, služebnictvo, vazalové či královská kancelář. Nutno říci, že toto je velmi zjednodušující rozdělení, které ale pomáhá zpřehlednit studium královských dvorů. Podrobněji: (DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Panovnícký dvůr ve středověku, struktura, prostor a reprezentace*. In: *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 11–35. ISBN: 978–80–7286–134–7).

opustit trochu stísněné Staré Město (Benešovská 2012, 393–394). Také zde měl král k dispozici zahradu (Záruba 2014, 263).

Sídlo plnilo zřejmě hlavně funkci obytnou s tím, že luxus sídla byl povýšen ještě o krásné výhledy a lokalitu v nově se rozvíjejícím městě. Více využívat ho Václav IV. mohl po neblahé zkušenosti zajetí v Králově dvoře.

Jak už bylo řečeno dříve, král někdy v polovině osmdesátých let opustil Pražský hrad a zřídil svou hlavní rezidenci [10] na Starém městě. Ať už byly důvody jakékoliv, neznamenal to, že by zde Václav IV. přestal se stavební činností. Patrně si uvědomoval význam místa, kde také pomalu vyrůstala nová katedrála. Pražský hrad byl stále hlavním centrem většího dvora a probíhaly v něm důležité ceremonie. Příkladem může být korunovace druhé manželky Žofie Bavorské roku 1400. Obřad se konal v katedrále sv. Víta a zázemím se stal královský palác, ve kterém následně proběhla i slavnostní hostina (Žůrek 2012, 801–802).

Mezi hlavní úpravy patřila přístavba dvou nových křídel paláce. Na jihozápadním nároží zase vyrostla obytná věž, ve které se dochovalo i původní zaklenutí žebrovou křížovou klenbou. Zejména charakteristický profil žeber, který se objevuje na Krakovci či Točníku svědčí o autorství kameníků Václavova dvorského okruhu. Stejně rysy vykazuje také zaklenutí slavné sloupové síně Václava IV. (Chotěbor 2012, 354–355). Nepravidelný půdorys zapříčinil neobvyklou podobu klenebního pole s různorodými náběhy a konzolami (Záruba 2014, 125). Další novou součástí byl krytý most, který propojoval královský palác přímo s katedrálou (Chotěbor 2012, 355).

6.2.2 Mimopražská sídla

Je známo, že král měl tendenci se vzdalovat na čas do ústraní a vyhledával spíše soukromí. Je tedy zcela přirozené, že toužil trávit více času mimo lidnaté hlavní město. Počet obyvatel Prahy v předhusitské době se odhaduje na zhruba 50 000 obyvatel (Čechura 2008, 221). Pokud tedy Václav IV. potřeboval utéci z víru velkoměsta, vyrazil na jeden ze svých mimopražských [11] hradů, kde strávil podstatnou část života. Všechna jeho venkovská sídla spojuje několik aspektů. V první řadě se Loket, Křivoklát, Žebrák i Točník nachází v západních Čechách, a byly tedy po cestě do Svate říše římské, kam Václav IV. musel cestovat jako její král. Sídla tedy sloužila jako zázemí při cestách na západ. Na

všech hradech je také velmi patrný dobový vývoj hradní produkce, během kterého se do popředí dostala obytná funkce, která zastiňovala funkci obrannou. Kladen důraz je především na komfort a zázemí (Durdík 1999, 26). V neposlední řadě jsou všechny hrady obklopeny rozsáhlými lesy, ve kterých mohl panovník vykonávat svoji oblíbenou kratochvíli, kterou byl lov.

Zpočátku své vlády se uchyloval Václav IV. nejčastěji na Křivoklát. Dle rekonstruovaného itineráře zde pobýval už v mládí a patrně si již tehdy hrad velmi oblíbil. Poslední doložený pobyt je z roku 1398, avšak v tuto dobu už sem nejezdil zdaleka tak často (Hlaváček 1962, 66–82).

Za doby Václava IV. došlo na hradě k rozsáhlé přestavbě. Nejvíce pozměněny byly prostory tzv. dolního hradu. Díky tomu se změnilo i komunikační schéma, ve kterém se nyní vcházelo do hradu novou Prochoditou věží. Významná byla i stavba nového purkrabského paláce, který vykazuje typické dobové znaky (Benešovská 2009, 175). Hrad byl také nově obestaven parkánem (Durdík 1999, 154). U hradu byla tedy přestavbou rozvinuta obranná i obytná složka sídla.

Zajímavá je výpověď vyslance Bonifacia de Lupi z roku 1383, který se v Praze dožadoval slyšení u krále. Bylo mu však řečeno, že se král nachází na Křivoklátě, kde dokonce nechal spálit některé návštěvní domy (MVDGB 37 1983, 345). Pokud se nejednalo o součást přestavby hradu, lze zboření domů interpretovat tak, že král zde nechtěl přijímat mnoho hostů. Pokud je tato hypotéza pravdivá, vypovídá to mnohé o povaze Václava IV. Ostatně jenom by to korespondovalo s jednou pozdější událostí, při které oficiálně nepřijal norimberské poselstvo. Záležitost nechal vyřídit své služebníky, přestože byl po celou dobu přítomen (Záruba 2014, 174). Na základě toho se tedy domnívám, že Václav si přál, aby byl Křivoklát spíše privátním sídlem, kde by trávil čas jen se svými blízkými a nebyl příliš rušen královskými povinnostmi. Motivací zde trávit čas byl zajisté i vidina lovu v okolních lesích.

Dalším oblíbeným královským hradem se stal Žebrák. Ten panovník pravidelně navštěvoval od roku 1383. Postupem doby se z hradu stala luxusní rezidence. Přestavba se týkala prakticky všech částí hradu a jejím výsledkem bylo reprezentativní sídlo, ve kterém mohl Václav IV. přijímat návštěvy²³ a zahraniční poselstva (Záruba 2014, 171, 179). Spolu

²³ Příkladem může být návštěva budoucího anglického krále Jindřicha z Derby (Jindřicha IV.) v roce 1392. Setkání s Václavem IV. proběhlo právě na Žebráku, kde Jindřich pobyl tři dny

s Křivoklátem patřil Žebrák mezi nejčastější cíle králových cest. To se však změnilo na přelomu století, což zjevně souviselo s krachem říšské politiky a také s výstavbou nedalekého Točnicku.

S přestavbou Žebráku dochází zejména ke změně funkce objektu. Z řadového hradu, který Václav využíval jako svou soukromou rezidenci, ale také jako zastávku na cestě do říšského Norimberku, se najednou stává luxusní reprezentativní sídlo. Motivací byla zřejmě skutečnost, že král chtěl trávit stále více času mimo Prahu, přičemž musel zachovat nastavenou úroveň reprezentace z pražských sídel.

Loket a Vlašský Dvůr se trochu vymykají z předchozích královských hradů, jelikož na nich panovník netrávil tolik času. Přestavbu dosavadní podoby Vlašského dvora král inicioval patrně v roce 1386, kdy navštívil vůbec poprvé Kutnou Horu. Původní objekt mincovny z doby Václava II. byl postupem času doplněn přílehlými užitkovými a obytnými budovami, které byly za Václava IV. dispozičně sjednoceny (Záruba 2014, 223–225). Funkci objektu, kterou bylo především razení mincí, tak doplnila i funkce rezidenční. Motivací této realizace byla zřejmě potřeba disponovat sídlem v rychle se rozvíjejícím významném bohatém městě.

Podruhé král do města zavítal teprve v roce 1400 a mohl tak až tehdy obdivovat novou podobu luxusního komplexu. Vyčnívala především překrásná kaple s vystupujícím arkýřem. Že se jednalo o sídlo Václava IV., napovídala také kamenná deska, na které byl znak točenice a ledňáček (Záruba 2014, 233). Od zmíněného roku 1400 navštěvoval Kutnou horu častěji, což dokresluje i vydání Dekretu kutnohorského roku 1409.

Další hrad, na kterém se Václav IV. stavebně podílel, byl Loket. Poprvé tu král pobýval ještě se svým otcem Karlem IV., který hrad hojně navštěvoval v letech 1370–1376 (Záruba 2014, 251). Dle itineráře přebýval na hradě za celou dobu vládnutí pouze šestkrát (Hlaváček 1962, 67–87). To také odráží podstatně menší stavební činnost v porovnání s předešlými objekty. Především to byl nový typický věžovitý palác, který je dnes nazýván Hejtmanský dům (Záruba 2014, 253). Tyto změny znovu poukazují zejména na rozvinutí obytné složky. Motivace krále investovat do hradu, na kterém jen zřídka pobýval, je už méně jasná.

(SUCHÝ, Marek. "Na cestě" in *partibus Boemie. Svědectví cestovních účtů Jindřicha z Derby z roku 1392*. In: Numismatický sborník sv. 22. Praha. 2007. s. 122).

Věhlasným sídlem Václava IV. byl také Točník. Hrad ležící na dohled Žebráku představoval vrchol dosavadního hradního vývoje, a jelikož se jednalo v podstatě o novostavbu, byl zde prostor pro velkou architektonickou a výtvarnou volnost (Menclová 1972, 155).

Jeho založení asi souviselo s požárem Žebráku, který velmi pravděpodobně vyhořel roku 1395. Jako první byla postavena věž, která nyní stojí zhruba uprostřed hradní dispozice. František Záruba se však na základě několika skutečností domnívá, že nešlo o první etapu výstavby, nýbrž o samostatnou stavbu, která zde stála už od osmdesátých let. Mělo se jednat o jakýsi lovecký hrádek. Zmíněný požár Žebráku mohl krále donutit postavit okolo hrádečku celý hradní komplex. Posléze zde vyrostla hradní dispozice s několika nádvořími, královským palácem, západní palácovou budovou či hradní kaplí (Záruba 2014, 173,196).

První doložený pobyt je z roku 1398 a od roku 1400 využíval hrad, který se nacházel přímo na trase do Norimberku, stále častěji (Záruba 2014, 173). Paradoxem je, že zrovna v tomto roce byl sesazen z říšského trůnu. V tu chvíli ztratil Točník plánovanou funkci zázemí krále na cestě za vladařskými povinnostmi a Václav IV. ho dále využíval už jen jako luxusní rezidenci.

Při stavbě Točníku se do značné míry rezignovalo na obrannou složku, a naopak nebývale byla rozvinuta složka obytná. Dá se říci, že stavba se tak stala jakýmsi mezistupněm mezi *hradem* a *zámkem* (Durdík 1999, 288). *Hrad*, jako středověké sídlo sloužící výhradně aristokracii a členům jejího dvora, plnil zejména funkci obrannou (Pesez 2002, 204–206). Tomu byl také podřízen veškerý stavební vývoj a také poloha hradu v těžkém terénu (Vlček 1999, 9). V českých zemích měla aristokracie od 15. století tendenci opouštět nedostupné a málo pohodlné hrady, a soustředila svá sídla do nížin. *Zámky* už nebyly uzpůsobeny k boji a vynikaly zejména komfortem a důrazem na reprezentaci (Tamtéž, 10–11). Točník se svou polohou a alespoň elementární obranou podobá spíše hradu. Rozvinutím obytného komfortu zase splňuje životní podmínky na zámku.²⁴

Podoba paláce vybaveného několika vstupy vytváří komplexní komunikační systém, při kterém se král vůbec nemusel potkat se služebnictvem. To mohlo ovlivnit i první

²⁴ Etymologii vývoje slov *hrad* a *zámek* rozebral ve své stati Josef Macek (MACEK, Josef. Hrad a zámek. Studie historicko-sémantická. In: Český časopis historický. Praha: Historický ústav ČSAV. 1992, Roč. 90, č. 1. s. 1-16).

královo zajetí, po kterém se cítil stále v ohrožení (Záruba 2014, 197–198). Že nebyl Točník pouze soukromým sídlem, ale jeho funkce byla také reprezentativní, dosvědčuje i dochovaný heraldický vlys s deseti erby (Menclová 1972, 168–169).

Funkčně měl vlastně nahradit nedaleký Žebrák. Jednalo se o obytné sídlo, které upřednostňovalo královo pohodlí před hradní obranou. Mezi základní fortifikační prvky patří vlastně jen šíjový příkop s padacím mostem. Hrad zároveň plnil funkci reprezentativního královského hradu, kde přijímal panovník i vzácné návštěvy. Motivací k výstavbě byl patrně požár nedalekého hradu a potřeba mít v této lokalitě nějaké zázemí. Okolní lesy zase poskytovaly králi možnost oblíbeného lovu.

6.3. Vývoj funkcí a královy motivace

Jednoduchým shrnutím vidíme, že velký důraz byl u všech sídel kladen hlavně na obytnou složku. S motivací panovníka, která se měnila dle aktuálního dění a osobních preferencí, můžeme sledovat v jednotlivých sídlech odlišnosti. V případě Králova dvora a hradu na Zderaze bylo královou motivací jistě počáteční neobyvatelnost Pražského hradu. Tím si také král získal odstup od metropolitní kapituly a členy vyšší šlechty, se kterými měl napjaté vztahy. Obě sídla zároveň dopřávala královi luxus i blízkost města. Pražský hrad po své přestavbě sloužil jako prostor pro setkávání širšího dvora, jehož členové se do Prahy sjeli kupříkladu ke korunovaci Žofie Bavorské.

Sídla Křivoklát a Žebrák se staly zázemím při jeho cestách do říše. Zároveň plnila funkci královských mimopražských rezidencí. Luxusní vybavení a reprezentace Žebráku a Točníku využíval zase Václav IV. k přijímání zahraničních návštěv. Zároveň všechny tyto lokality svým umístěním v lesích poskytovaly útočiště pro jeho vášeň, kterou byl lov zvířete. Nutno ještě zmínit, že se všechna nacházela vcelku dobré dojezdové vzdálenosti od Prahy.²⁵

Motivací k rekonstrukcím v Kutné Hoře byla především prestiž a důležitost města, které hrálo v Čechách v tehdejší době významnou roli. Přestože Václav IV. věnoval pozornost ve svých obydlích především pohodlí a luxusu, je jasné, že tato sídla nepostrádají ani základní obranné parametry typické pro hrady (hradby, brána aj.).

²⁵ Křivoklát cca 38 km, Žebrák a Točník cca 43 km. Měřeno vzdušnou čarou na mapy.cz [online].

7. Jaký byl účel Nového Hradu u Kunratic?

Poté co jsme si prošli základní podobu a funkce jednotlivých sídel Václava IV., si dokážeme lépe odpovědět na otázku, jaké byly královy priority při stavbě Nového hradu u Kunratic. Proč se vůbec rozhodl pro stavbu další nové rezidence, když měl zcela k dispozici například moderní Točnick? Hlavním důvodem byla patrně touha stárnoucího panovníka po nerušeném pohodlném životě v bezprostředním dosahu hlavního města.

Jevilo se pro něj jako praktické poohlédnout se po vhodném místě v blízkosti Prahy, kde by vybudoval sídlo vhodné pro plnění nutných královských povinností. Pozice Nového hradu, vzdáleného vzdušnou čarou asi šest kilometrů od městských hradeb, toto hledisko maximálně splňovalo. Důvodem proč králi nestačily ostatní jeho hrady a rozhodl se pro stavbu další rezidence, je dle mého názoru skutečnost, že krále už unavovalo cestování.²⁶ V té době už nemusel podnikat dlouhé cesty do říše a omezil i další cestování na minimum.²⁷ Mimo Čechy byl naposledy roku 1408 ve Vratislavi (Hlaváček 1962, 85). Po dokončení stavby trávil na Novém hradu podstatnou část svého času a hrad se stal jeho domovem i na samém konci jeho života.

Umístění hradu uprostřed lesa, ve kterém běhalo jistě mnoho zvěře, navíc zajišťovalo králi možnost oblíbené honitby. Na odpočinek při lovu byl král zvyklý z Točnicku, Žebráku a Křivoklátu a byl pro něj velmi důležitý. Jakýsi lovecký hrádek v blízkosti Prahy pro něj patrně představovala tvrz v Záběhlicích. Jelikož se však jednalo o malou stavbu, neměl zde takové zázemí, jaké posléze získal na Novém hradu (Holec 1988, 53).

První prioritou, jako u všech jeho staveb, byla i tady funkce obytná. Král nadále preferoval pohodlí a luxus. Nový hrad se stal asi nejprivátnějším sídlem Václava IV. avšak i zde plnil panovnické povinnosti. To dokumentují zejména dochované listiny, které jsou signovány na Novém hradě. Jejich předmětem jsou většinou různé majetkové operace.

²⁶Urození zpravidla cestovali na koni, jak se patřilo jejich postavení. Pokud toho nebyly schopni, museli cestovat ve vozech. Tento způsob však zůstal stále velice nepohodlným (OHLER, Norbert. *Cestování ve středověku*. Jinočany. 2003. s. 54).

²⁷ V tomto hrály jistě roli i jeho zdravotní obtíže. Viz s. 36.

Konkrétně odúmrť²⁸, prodej²⁹ či zápis³⁰ daného statku. Na jiných listinách zase král potvrzuje právo platu³¹ nebo srážku daně.³²

Nicméně král zde hostil i různé návštěvy včetně těch zahraničních. Jeden dopis mistra Jana Husa³³ byl adresován několika českým pánům, kteří ještě společně s Litomyšlským biskupem právě přebývali s králem na Novém hradu. Již výše byla zmíněna návštěva poselstva brabantského vévody Antonína. Vyslanec Edmond de Dynter jednal s českým králem především o potvrzení práv v Lucembursku. Dne 9. října roku 1412 zde král podepsal první privilegium a tato listina je dosud nejstarší písemností datovanou na Novém hradu u Kunratic (Bláhová 2014, 52–53). Diplomát ve své kronice knížat brabantských také píše, že Václava IV. na hradě navštívilo ještě poselstvo z Vratislavi (Dynter 1857, 73). Hrad tedy musel splňovat požadavky na patřičnou reprezentaci.

U poslední Václavovy stavby je zřejmé, že se změnil panovníkův přístup k obranným funkcím hradu. Vysvětlení proč král cítil potřebu kvalitnějšího opevnění, můžeme hledat v jeho druhém zajetí. Roku 1402 byl totiž zajat svým bratrem v pražském Králově dvoře, který následně Zikmund vyraboval (Benešovská 2012, 393). Tato zkušenost a také stále houstnoucí atmosféra v zemi vedla Václava IV. k mnohem větší úrovni fortifikace. Lepší obranný mechanismus na svém sídle najednou vyžadoval, aby sídlo naplnilo atributy pro pohodlný život, k němuž pocit bezpečí jistě patří.

Na Točníku byly například ještě porušeny některé základní obranné mechanismy. Oproti tomu byl Nový hrad opatřen třemi okruhy opevnění, přičemž hlavní palác už se ocitá v palebném zákrytu. Obvod hradu navíc vybíhá v ostrý břit, který měl ztlumit případné ostřelování (Durdík 1984, 187–188).

Celkově se dá říci, že Nový hrad se stal královým novým domovem, ve kterém měl dokonalé zázemí pro svůj život a cítil se v něm bezpečně. Toto tvrzení podporuje i skutečnost, že si tam nechal přestěhovat svou oblíbenou knihovnu.³⁴

²⁸ Archiv Český XXXVI. s. 25

²⁹ Archiv Český XXVI. s. 316

³⁰ Codex iuris municipalis II. s. 1183

³¹ Archiv Český XXXVI. s. 223

³² Codex iuris municipalis II. s. 1183

³³ Documenta Mag. Joannis Hus s. 22

³⁴ Viz s. 37–38.

8. Evropský kontext

Konec 14. století představoval pro jednotlivé panovníky velkou výzvu. Všude panoval především boj o moc, do kterého ještě vřely válečné konflikty a sociální rozbroje. „*Monarchický systém opírající se o hierarchizovanou aristokracii jako by již neměl sil udržet vládu pevně v rukou*“ (Šmahel 2012, 632). Napětí mezi vztahy jednotlivých mocností umocnilo ještě více papežské schizma. Vznikla tak nová třetí plocha, na které se potkávali vladaři uznávající každý jiného papeže.

8.1. Anglické království

Vztahy mezi českým a anglickým královstvím byly až do druhé poloviny 14. století vesměs neutrální. Lucemburkové tradičně tíhli spíše k anglickému rivalovi Francii, jak dokládá i bitva u Kresčaku roku 1346, kde za Francouze padl český král Jan Lucemburský. Ke sblížení došlo díky volbě Karla IV. římským králem. Anglický král Eduard III. ho podpořil proti nároku syna zemřelého Ludvíka IV. Bavora. Karel se zase překvapivě postavil proti zájmům Francie ve sporu o území, na které si činila nárok anglická královna. Slibný začátek vyústil v roce 1348 ve spojenectví, ve kterém se oba králové domluvili na vzájemném neutočení. Eduard III. dokonce nabídl Karlovi IV. svou dceru za ženu, avšak český a nově římský král měl už jiné plány (Břízová 2013, 21–23).

Do dalšího dění zasáhl problém papežského schizmatu z roku 1378. Římský papež Urban VI. se snažil vytvořit alianci proti avignonskému papeži Klementu VII., který byl pod francouzským vlivem. Nabízelo se tak spojenectví mezi říší a anglickým královstvím, které patrně i s přispěním Urbana VI. vyústilo v manželství mezi Annou Lucemburskou a Richardem II. roku 1381. Anna byla sestrou Václava IV. a díky novému rodinnému propojení, docházelo k pravidelné korespondenci mezi anglickým a českým královstvím. Po její smrti roku 1394 však vzájemné vztahy na nejvyšší úrovni upadly (Suchý 2012, 763–765).

V souvislosti s tím se debatuje o kulturně uměleckém přenosu mezi oběma zeměmi. Annu Lucemburskou doprovodil na ostrov jistý počet dvořanů. Kromě osobního okruhu mohli mezi nimi být i přední dvorští umělci. Nejvíce se spekuluje o vlivu české malby na

anglické malířství (Saul 1997, 348). Opačným směrem se zase diskutuje o vlivu anglické architektury na dílo Petra Parlěře.³⁵

8.1.1 Richard II.

Zajímavé je, že Richard II. měl se svým současníkem Václavem IV. mnoho společného. Štědře uděloval úřady i členům nižšího původu a vytvořil si záhy úzký okruh přátel, ve kterém často figurovali jeho mladí vrstevníci. To se samozřejmě nelíbilo vyšší šlechtě, a tak měl Richard, podobně jako Václav, s panstvem problémy po celou dobu svého panování (Saul 1997, 120–129).

Podobnost můžeme hledat i v osobnostní charakteristice. Trpěl též náhlými záchvaty vzteku, které potvrzují jak kroniky, tak některé jeho činy (Senior 1981, 203). Podle Nigela Saula lze nejlépe označit Richarda II. za narcistického. Byl posedlý vlastní image, kterou se snažil budovat.³⁶ Dalo by se říci, že byl trochu oddělen od reálného okolního světa (Saul 1997, 459–460).

Stejně jako i jinde v Evropě se i na anglickém dvoře rozvíjí knižní kultura. Sám král vlastnil knihovnu, ve které se nacházely anglické a francouzské rukopisy. Literární rozkvět ilustruje například básník Geoffrey Chaucer, který žil pod královým patronátem (Senior 1981, 51, 102). Podobně jako Václav IV. měl Richard II. zálibu v lovu. Král lovil pravidelně a nechal si pro tuto příležitost vyrobit speciální nůž a pozlacený roh (Saul 1997, 15). Jeho zájem o koně se projevil také tím, že poslal čtyři vyslance do Čech, aby zlepšil svůj stav z Lucemburských stájí (Mathew 1968, 22).

Richard II. stál v čele armády pouze třikrát a nebyl na rozdíl od svého otce tolik militantní. Nezúčastňoval se ani rytířských turnajů. Od předchozích králů se také lišil větším důrazem na reprezentaci. To se odráží v honosném odívání, nošení šperků nebo ve vybrané kuchyni (Mathew 1968, 22, 39). Dalším jeho znakem byla starost o hygienu a čistotu. Na svých sídlech měl k dispozici horké lázně (Saul 1997, 332). Záliba v koupeli opět spojuje anglického a českého krále.

³⁵ Viz (CROSSLEY, Paul. *Peter Parler and England a problem revisited*. In: Wallraf-Richartz-Jahrbuch. 2003, Vol. 64. s. 53–82) nebo (PAVLÍČEK, Štěpán. *Petr Parlěř a Anglie*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Benešová, Klára. 2020).

³⁶ Součástí je také nové titulování Richarda II. jako *jeho veličenstvo (his majesty)* (SAUL, Nigel. *Richard II*. New Haven, Conn.: Yale University Press. 1997. s. 238–239).

8.1.2 Rezidence Richarda II.

Jak je pro středověkého panovníka typické, byl Richard II. víceméně pořád v pohybu. Dle itineráře často cestoval hlavně v okolí Londýna, kde měl také k dispozici všechna svá důležitá sídla. Kromě výprav do Irska a Skotska nepodnikl za svůj život žádnou delší cestu (Saul 1997, 468–474). Lehká změna nastala v roce 1397, kdy začíná trávit větší porce času v centrální Anglii tzv. *midlands*. Důvodem byla patrně tamní spojení, díky kterým se zde cítil šťastnější a více v bezpečí (Saul 1997, 333–337).

V hlavním městě byl královým sídlem Wesminsterský palác. Ten byl také centrem celé správní administrativy, včetně například soudních dvorů či státní pokladny. Jen nedaleko stál chrám Westminsterského opatství, ve kterém se odehrávaly nejdůležitější ceremonie (Senior 1981, 98). Stálo tu několik pravděpodobně dvoupatrových paláců, mezi kterými se nacházely další budovy pro členy královského dvora. Chybějící prostorovou velkolepost nahrazovala barevná výmalba, která uchvátila dobové návštěvníky asi nejvíce. Reprezentaci dodávaly sídlu i nové sochy, které zpodobňovaly krále samotného a jeho třináct dynastických předchůdců. Největší architektonickou dochovanou památkou je tzv. *Great hall*, která je zastřešena [12] unikátním krovem. Vyzdobena byla vyřezávanými emblémy bílého jelena a využívána byla pro dvorské hostiny a obřady (Mathew 1968, 35–36).

V okolí Londýna měl král čtyři rezidence. Eltham Palace a Sheen Palace byly vzdáleny zhruba třináct kilometrů od Westminsterského paláce. King' Langley a Windsor asi o dvacet kilometrů více.³⁷

Eltham Palace učinil královskou rezidencí už Eduard III. Jeho vnuk Richard sídlo významně rozšířil a modernizoval v osmdesátých letech (Senior 1981, 98). Kromě krále tu měly své zázemí například i jeho strýc Jan z Gentu nebo další významní držitelé úřadů. Součástí komplexu byla zahrada s vinicí a také lázně. Speciální budova pro uskladnění koření zase svědčí o králově zálibě ve vybrané kuchyni. Oblíbeným palácem byl Eltham i pro Richardova nástupce Jindřicha IV. Ten si zde zbudoval pracovnu se sedmi velkými okny, ve které schovával své knihy (Mathew 1968, 32–33).

Sheen Palace (později zvaný Richmond) byl o něco větší než Eltham a byl patrně nejvýznamnější mimoměstskou rezidencí. Za Richarda opět došlo k rozšíření obytných

³⁷ Přibližně měřeno vzdušnou čarou na mapy. cz

částí a vylepšení komfortu. Na ostrově uprostřed řeky vzniklo výhradně privátní královské apartmá zvané La Neyt. Součástí byla tzv. královská koupelna s velkými bronzovými kohouty pro teplou a studenou vodu. Nechyběla ani osobní latrína (Mathew 1968, 33–34). Nejdříve tu však umírá Eduard III. a v roce 1394 i Richardova milovaná manželka Anna Lucemburská. Ať už kvůli pověřivosti nebo velkému smutku, nechává Richard po smrti královny celé sídlo zbourat (Senior 1981, 98).

Všechny prvky z výše zmíněných rezidencí mělo i sídlo King's Langley. Přece jenom ho ale král nenavštěvoval tak často. Také zde nechal rozšířit obytné zázemí. Opět zde byly luxusní lázně a také zahrada pro královnu. Rezidenci mohl využívat také jako zázemí při lovu (Mathew 1968, 33). Poslední rezidence se nacházela na panství Windsor. Do tohoto bývalého loveckého sídla Eduarda III. investoval Richard II. v devadesátých letech mnoho prostředků (Senior 1981, 98). Králův dům disponoval pěti malovanými komnatami a 21,3 metrů dlouhou kaplí. Ta byla vyzdobena emblémy bílých jelenů se zlatým parožím. Sídlo mělo patrně plnit roli nejluxusnější rezidence. I přesto že nebylo dokončeno, nechal zde Richard II. při své cestě do Irska svou druhou manželku Isabelu (Mathew 1968, 34).

Rezidence Richarda II. a Václava IV. spojuje to, že byly v relativně dobrém dosahu od centra správy v hlavním městě. Anglický král se však přesouval mezi jednotlivými sídly častěji. U Václava naopak nebylo výjimkou, že setrval na některém svém hradě delší čas. Dalším společným rysem je jistá útulnost rezidencí vyjádřena například v přítomnosti privátních lázní.

8.2 Francouzské království

Rod Lucemburků byl tradičně orientován právě na francouzské prostředí. Jan Lucemburský byl velkým spojencem králů Francie, se kterými byl provázán i příbuzně. Jeho sestra Marie se stala manželkou Karla IV. francouzského, jeho dcera Jitka (Bona) se zase později stala ženou Jana II. Dobrého. Loajalita českého krále se projevila nakonec v bitvě u Kresčaku, kde padl na francouzské straně proti vojsku Eduarda III. Francouzský vliv zapůsobil jistě i na jeho syna Václava, kterého nechal na výchově u dvora Karla IV. francouzského, po kterém získal své nové jméno (Ehlers 2003, 232, 242, 247).

Vzájemné dobré vztahy trochu opadly po roce 1346. Karel IV. získal římskou korunu a zároveň začal navazovat kontakty s Anglií. Navíc po smrti své první manželky Blanky z

Valois se rozhodl hledat novou manželku mimo Francii. K oteplení vztahů přispívá budoucí francouzský král Karel V., který složil Karlovi IV. roku 1356 lenní slib někdejší provincie Dauphiné (Bobková 2012, 38)

Oba králové se opět setkali na sklonku svých životů při císařské návštěvě Paříže v letech 1377–1378. Setkání samotné však nepřineslo žádnou převratnou politickou změnu a obě mocnosti držely dané status quo (Šmahel 2006, 198). Přítomni byli i oba nástupci trůnů Václav IV. a Karel VI. Nicméně ve stejném roce dochází k volbě dvou papežů a v tomto sporu stojí obě země proti sobě. Stejný předmět jednání se probírá i při druhé návštěvě Václava IV. ve Francii roku 1398 (Čechura 2008, 45).

8.2.1 Karel V. a Karel VI.

Václav IV. se za svůj život potkal se dvěma francouzskými panovníky. Karel V. nebyl i pro své chatrné zdraví příliš velkým válečníkem. Naopak patřil k intelektuálnějším typu krále, což také ilustruje jeho přízvisko *moudrý* (Šmahel 2006, 91, 97). Obecně byla nezávislost francouzských králů na císaři či papeži zdůvodňována božskou podstatou panovníka, který byl pomazán při korunovaci. Tuto pozici dokreslovalo také označení nejkřesťanštějšího krále. Králova bibliofilie měla patrně vliv i na Václava IV. Inicioval překlady klasiků, zejména Aristotela, do francouzštiny a jeho knihovna čítala kolem 900 svazků. I reálná politika začíná reflektovat knižní poznatky (Tamtéž, 99–101, 238). Tradičním znakem francouzských králů byl květ lilie (*fleurs de lis*), který se objevoval zejména na oblečení nebo ve výzdobě (Ehlers 2003, 301).

Nástupce Karel VI. vládl samostatně pouze čtyři roky, jelikož se u něj později projevila duševní nemoc. De facto za něj vládli jeho strýcové. Nicméně měl slabost pro ženy, módu a hojně navštěvoval slavnosti a turnaje. Na rozdíl od otce byl bojovnější povahy, což se projevuje i zálibou v lovu (Ehlers 2003, 285–291).

Prostředí na dvoře bylo velmi luxusní. Ilustrovat to můžeme právě na návštěvě císaře Karla do Paříže. Na iluminacích z dobových kronik je patrné, že odívání bylo nedílnou součástí reprezentace. Francie také v tu dobu určovala módní trendy (Kybalová 2001, 139). Důraz byl kladen rovněž na [13] bohaté hostiny. Zachovaly se dokonce i jídelní lístky z banketů ve velkém sále Paláce Cité. Součástí večera byla i dramatická a hudební představení (Šmahel 2006, 326–337). Ostatně během jednoho takového představení roku

1393 vznikl v rezidenci Hôtel Saint-Pol požár, při kterém uhořeli čtyři tanečníci. Král Karel VI. byl nakonec zachráněn, ale událost mohla ovlivnit jeho už tak špatné duševní zdraví (Ehlers 2003, 292).

8.2.2 Rezidence Karla V.

Všechna sídla se nacházela v Paříži nebo jejím bezprostředním okolí. Pro rezidence Palace Cité, Louvre a Hôtel Saint-Pol platilo, že stály přímo u řeky. Král se tak mezi nimi mohl přesouvat na lodi. Přestože dobová podoba často vzala za své, jejich situaci lze rekonstruovat na základě písemných pramenů a vyobrazení. Nejlépe sídla zachycují iluminace v Přebohatých hodinkách vévody z Berry (Šmahel 2006, 103–104).

Palác Cité se nacházel na největším ostrově Seiny v centru Paříže. Místo patřilo k nejstarším osídleným oblastem a stála zde také katedrála Notre-Dame. Sídlo se za Karla V. využívalo spíše pro potřeby reprezentace a institucí. Pro bydlení dával král přednost svým dalším objektům patrně z ne příliš dobrých vzpomínek na toto sídlo (Šmahel 2006, 287–288). V roce 1358 totiž vtrhl povstálý lid v čele s Étiennelem Marcelem do hlavního paláce a zabil dva hlavní rádce dauphina Karla, který byl tehdy v pozici regenta (Ehlers 2003, 272). Komplex o rozloze asi 5 ha tvořili tři hlavní části. Byly jimi Sainte-Chapelle, velký palác s několika rozměrnými sály a vlastní obydlí krále. Na to dále navazovala zahrada. Interiér byl podle popisu dobových kronik zdobený a často vykládaný vzácným dřevem či tapisériemi (Šmahel 2006, 288, 292).

Jedním z míst kam Karel V. přesídlil, byl Hôtel Saint-Pol, který se nacházel u městských hradeb a nedaleko nové pevnosti Bastila. Vznikl zde veskrze nový areál, který sloužil výhradně pro potřeby krále. Tvořily jej paláce určené pro panovníka a královskou rodinu. Jednotlivé budovy byly navzájem propojeny a umožňovaly snadnou vnitřní komunikaci. Osobní kaplí se mohl pyšnit jak král, tak královna. Součástí komplexu byly i prostory pro jednání královny rady, účetní komory a další výkony běžné správy. Nechyběla zde ani manifestace královského majestátu. Druhou bránu zdobily sochy královského páru, mezi nimiž se nacházel barevný erb. Na obdiv veřejnosti byli vystaveni i lvi v klecích, které uzavíraly jednu stranu nádvoří (Šmahel 2006, 296–299).

Louvre sloužil dříve jako obranná pevnost se zbrojnicí, kde se také uchovával státní archiv a cennosti. Karel V. se rozhodl pro přestavbu na luxusní rezidenci, která proběhla

mezi lety 1360–1372 (Emery 2016, 84). Hlavní dispozice [14] čtvercového půdorysu, který tvořilo kromě osmi obvodových věží i mohutný donjon uprostřed nádvoří, se nezměnila. Přistavěna byla nová obytná křídla a celá pevnost byla navýšena o jedno patro (Šmahel 2003, 293–294). Mezi nové prvky patřilo také široké točité schodiště, jehož autorem byl, stejně jako celé přestavby, králův dvorní architekt Raymond du Temple (Emery 2016, 85). Nemohla chybět opět výzdoba v podobě soch a výmalby. Komfort zase zajišťovaly všudypřítomné krby, tapisérie a dřevěné obklady. Král si sem také nechal přemístit kostru své sbírky knih, které uchovával ve třech nejvyšších patrech věže. Také zde chovali živé lvy (Šmahel 2006, 295–296).

Další královou rezidencí se stal hrádek ve Vincennes, který se nacházel jen několik kilometrů od Paříže. Už od dvanáctého století místo využívali francouzští králové k lovu v okolním lese (Emery 2016, 87). Jan II. patrně i pod vlivem svých synů se rozhodl ze sídla učinit komplexní rezidenci, která by již nepostrádala důležité obranné prvky. Vznikla zde obrovská plocha (8 ha) ohraničená hradbou, po jejímž obvodě se nacházelo celkem devět věží (Šmahel 2006, 299). Roku 1379 zde také započala stavba nové kaple Sainte-Chapelle, která však čekala na dokončení několik století (Emery 2016, 92). Uvnitř areálu se nacházel ještě tzv. malý hrad, který měl čtvercový půdorys a odděloval ho mohutný příkop. (Šmahel 2006, 300). Vcházelo se do něj branou ve dvojité věži, ve které je dosud umístěno pět výklenků. Jako u předchozích příkladů se i zde nacházely sochy krále a královny doplněné o svatou trojici. Za branou uprostřed obvodové zástavby už čněla 50 metrová [15] obytná věž tzv. donjon. Do ní se vcházelo pouze po pěším mostě ústícího do prvního patra. Vnitřek šestipatrového objektu vyplňovaly královny komnaty, šatník, kaple s oratoří či studovna s privátní latrínou. Teplo zajišťovalo kromě všudypřítomných krbů, také obložení malovaným dřevem. Velkoryse působily prosvětlené místnosti díky velkým oknům a vysoké světlé výšce (Emery 2016, 88–89). Celý obrovský areál ohraničený hradbami mohl připomínat samostatné město (Šmahel 2006, 300).

Nejistá doba nutila krále zvýšit počet svých sídel a především je opevnit (Šmahel 2006, 103). V tom se až na výjimky lišil vývoj hradů ve Francii a v Čechách, kde naopak Václav IV. upouští od obranných prvků. Také stavební podoba se v mnohém liší. Od typicky francouzské donjonová dispozice³⁸ se v Čechách upouští a hlavní roli hraje velký

³⁸ Dominantní volně stojící obytnou věž obepíná hradební obvodová zástavba (DURDÍK, Tomáš. *Encyklopedie českých hradů*. 1999. s. 79). Typické je to v případě Louvru a Vincennes.

věžovitý palác. Co se týče reprezentace, Václav IV. se snaží ve svých sídlech vyrovnat úrovně francouzského komfortu a luxusu.³⁹ Karel VI. využíval všechny výše zmíněné rezidence svého otce. Podstatnou část roku setrval v městských palácích Paříže. Zbytek času trávil na blízkých venkovských sídlech včetně Vincennes, kde se mohl věnovat oblíbenému lovu. Vysoká frekvence cestování se trochu zmírnila po propuknutí duševní nemoci kolem roku 1392 (Nussbergerová 2007, 71).

³⁹ Podrobným srovnáním se zabývá bakalářská práce Evy Tomčíkové (TOMČÍKOVÁ, Eva. *Rezidence Václava IV. Srovnání královských rezidencí Václava IV. a Karla V. Francouzského*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí práce Sládková, Kateřina. 2019).

9. Možná podoba hradu

V kapitole *Podoba hradu* byly popisovány jen ty skutečnosti, které lze jednoznačně doložit. A to buď archeologickým výzkumem, nebo hmotnými a písemnými prameny. Bohužel na základě nich si jen těžko dovedeme představit celou situaci. Pomocí komparace s ostatními stavbami z dob Václava IV. a zasazením do každodenního života na hradě se pokusím ona prázdná místa v představě podoby Nového hradu zaplnit.

Na hrad jako takový bychom se měli dívat jako na živý organismus. Každá jeho část měla svoji funkci a speciální účel v každodenním životě, ať už to byl význam hospodářský, obranný či reprezentativní. Vzájemně propojeny utváří celek, který nazýváme středověkým hradem (Durdík 1999, 13).

9.1 Povaha hradu a zdroj vody

V první řadě si musíme uvědomit, že Nový hrad u Kunratic byl hradem královským. Byl postaven tak, aby uspokojil potřeby svého majitele Václava IV. Rezidence panovníků se od těch šlechtických lišily nejvíce v tom, že nedisponovaly velkým hospodářským zázemím. Hrad byl v podstatě jen místem spotřebitelským, kam se dováželo už hotové zboží a suroviny. Mezi nepostradatelné hospodářské objekty patřil pouze sklad potravin či stáje se seníkem. Z řemeslnických profesí byl nezbytný asi jen kovář a jeho kovárna (Durdík 1999, 41). To všechno se vešlo přímo do hradní zástavby, a nebylo tedy třeba klasického předhradí, na kterém by stály chlévy, sýpky atd. Tak tomu bylo i v případě Nového Hradu, před kterým předhradí opravdu chybělo. Zmíněné objekty se patrně nacházely v jižní obvodové zástavbě hradní dispozice.

Každý hrad dozajisté potřeboval i pravidelný přísun vody. Zpravidla se někde v okolí nacházel vodní zdroj (pramen či potok), ze kterého bylo možné vodu načerpat. V případě Nového hradu se jednalo o pramen, který vyvěral asi půl kilometru před hradem samotným (Sedláček 1927, 231). Okolo něj vzniklo malé jezírko, které tu můžeme spatřit ještě dnes. Patrně mělo sloužit k lepší dostupnosti vody nebo jako jednoduché napajedlo pro koně. Další zásoba vody byla dole pod hradem v podobě kunratického potoka. Oba tyto zdroje však byly nevýhodné z hlediska své polohy. První byl značně daleko a druhý zas v hlubokém údolí. Co však bylo zásadní, nedaly se využít v době obléhání. Proto si hrady potřebovaly zajistit zdroj vody uvnitř vlastního areálu. Na první pohled nejjednodušším

způsobem bylo zřízení studny. Ta se dodnes dochovala například na Křivoklátě (Záruba 2014, 164). Hrady ale zpravidla stály na skalnatém podloží, a tak nejen že bylo vyhloubení studny velmi pracné, ale nebyla tu ani jistota, že stavitelé na vodu vůbec narazí.

Ostatně to byl příklad studny na Karlštejně. Ta se ani v hloubce 84 metrů stále nezavodnila. Byla do ní tudíž vykopána boční šachta, kterou se jednou ročně přiváděla voda z nedalekého potoka. Studna tak sloužila spíše jako zásobárna vody, nikoliv její zdroj. Pokud hrad neměl studnu, musel vodu uchovávat právě v nádržích na vodu. Do takovýchto cisteren byla svedena převážně dešťová voda ze střech (Durdík 1999, 37–38). Zachovalou cisternu můžeme dnes najít třeba na hradu Radyně (Menclová 1972, 71). Na Točníku bylo zase na dně vylámaného příkopu vytvořeno umělé jezírko, které ve středověku sloužilo jako jediný přísun pitné vody (Záruba 2014, 191).

Na Novém hradu se žádné pozůstatky studny ani nádrže nenašly. Vyhloubat hlubokou studnu do místní skály by bylo velmi pracné. Na druhou stranu cisterna by zase nezapadala do konceptu opevněného hradu čelícímu případnému obležení. Pokud se tedy v budoucnu nenajdou pozůstatky jedné z variant, nelze s jistotou určit povahu zdroje vody.

9.2 Možná podoba jednotlivých částí hradu

9.2.1 Královský palác, kaple, knihovna

Pravděpodobně nejvíce záležet si stavitelé nechali na stavbě hlavního paláce. Z toho dnes zbyly suterénní zdi, ale nadzemní podlaží zcela chybí. Podobné věžovité paláce, které byly pro stavby Václava IV. charakteristické, se však dochovaly například na Točníku, Lokti či ve Vlašském dvoře (Durdík 2012, 365). Na základě nich a dalších dobových tendencí můžeme nastínit to, jak asi královský palác vypadal. Pro dvorský styl bylo kupříkladu typické bosované zdivo. V takovém případě zůstává čelo kamenného kvádrů neopracované, a je tudíž plastické. Na našem území se využívá výhradně v místě nároží nebo zcela nahodile v ploše fasády (Durdík 1999, 66). Takovou bosáž najdeme na Lokti či Točníku (Záruba 2014, 197, 254). Důvodem použití mohlo být zpevnění dané konstrukce, spíše se však jednalo o čistě estetický prvek, který narušil uniformní průčelí (Menclová 1972, 122). Bosáž nacházíme na většině Václavových budov, a tak se domnívám, že nechyběla ani na Novém hradě.

Okna paláce tvořily zřejmě neklenuté otvory obdélného tvaru, rozděleny vnitřním kamenným křížem na čtyři části. Tento typ se vyvinul už za doby Karla IV. a převažuje v následující hradní produkci (Menclová 1972, 33). Okna měla jednodušší profilaci ostění a to jen zvnějšku. Tento způsob provedení se nachází kupříkladu na Karlštejně, Křivoklátě či Točnicku (Menclová 1972, 62, 166; Benešovská 2009, 175). Na rozdíl od předchozího vývoje, kdy jsou okna v průčelí rovnoměrně rozmístěna ve stejné výšce, se v období Václava IV. kladou otvory do zdí tak, aby vyhovovaly vnitřní dispozici (Menclová 1972, 122). Typické je to u paláce na Točnicku.

V případě Nového hradu tomu ale tak být nemuselo. Palác tu byl rozdělen dvěma příčkami jen na tři části, které nevytvářely nijak složité dispoziční řešení. Objasnit situaci by nám mohla kresba [16] českého malíře Eduarda Herolda, která vznikla okolo roku 1850. Jedná se vlastně o jediný materiál zachycující reálnou podobu zříceniny před stržením nadzemních částí hradu. Vzhledem k věrnosti ostatních autorových děl lze považovat ztvárnění za věrohodné (Durdík 1984, 174). Obraz byl nakreslen z údolí od jihovýchodu a je na něm zachycena i stavba tyčící se stále do velké výšky. Je obtížné stanovit, o jaký objekt se jednalo. Kubaturou odpovídá spíše čelní britové stavbě. V takovém případě ale na obraze chybí přilehlý věžovitý palác, jehož zbytky by měly rovněž čnít do značné výšky. Kterou část hradní zříceniny malíř zachytil nelze tedy najisto určit. Nicméně na kresbě jsou patrné i tři okenní otvory. Ty jsou symetricky rozmístěny ve stejné výškové úrovni. Zdá se tedy, že Nový hrad navázal svou dispozicí a členěním fasády spíše na dobu Karla IV.

Komunikační schéma tu patrně nebylo tak složité jako na Točnicku, kde šlo z paláce uniknout několika různými východy (Záruba 2014, 197–198). Na tom se údajně mohla podepsat Václavova klaustrofobie, která je s králem v literatuře občas spojována.⁴⁰ Žádné přímé doklady o tom, že by Václav IV. trpěl touto duševní nemocí, však nemáme. A to ani od osobního lékaře Albíka z Uničova, který by se jistě o tomto neduhu zmínil.⁴¹

Kromě hlavního vchodu mohl do paláce na Novém hradu vést vstup ještě z pavlače, která by se nacházela na jižním průčelí paláce. Podobně je tomu na Krakovci, kde tvoří pavlače nesené krakorci hlavní komunikační síť mezi obytnými křídly (Menclová 1972, 134). Podle profesora Durdíka je možné, že se na místě pavlače nacházel celý arkádový

⁴⁰ Například (ZÁRUBA, František. *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*. Praha. 2014. s. 198).

⁴¹ Více o zdravotním stavu Václava IV. na s. 36.

ochoz, který navazoval na schodišťový přístavek. Je však jisté, že se nejednalo o celý další trakt paláce, poněvadž tím by pozbyl platnosti suterénní světlík (Durdík 1984, 184).

V přízemí se v hradech většinou nacházely nikoliv obytné místnosti, ale obslužné zázemí jako například hradní kuchyně. Ta zajišťovala dostatek jídla a pití pro krále a jeho hosty. Nový hrad jistě nebyl výjimkou. Konkrétní zmínky o zásobování uvádí Zikmund Winter v krátkém příspěvku pro časopis Zvon. Hovoří zde o dodávkách vína, koření nebo herynků. Z kterého pramene však autor konkrétně čerpá, bohužel uvedeno není ⁴² (Winter 1905, 496). V horních patrech už se vyskytovaly obytné prostory. Nemohla chybět ložnice a velký reprezentativní sál, ve kterém hostil král své návštěvy. Sklenutý byl zřejmě žebrovou klenbou, jejíž zbytky se našly ve třicátých letech. Hlavní sál patřil určitě mezi největší a nejzdobnější části hradu a mohl se podobat stavu, jaký spatřujeme na Točníku.

Zbožnost byla ve středověku nepochybně nedílnou součástí života. To platilo i v případě Václava IV. Král měl vlastní kapli ve všech svých sídlech a nemohlo tomu být jinak i na Novém Hradu. Otázkou zůstává, jakou měla podobu. Nejpravděpodobnější variantou je, že kaple byla součástí obytného paláce. Takto ji nacházíme například ve Vlašském dvoře, kde vznikla kaple zaklenutá krásnou hvězdicovou klenbou nad nepravidelným půdorysem. Její presbyterium se nachází v arkýři podepřeném mohutným soklem, který vystupuje do hradního nádvoří (Benešovská 2009, 177). Podobně vystupující arkýř hradní kaple, který měl polygonní tvar, nalezneme také na Krakovci. Na Točníku byla dnes už zaniklá kaple součástí dolního paláce (Záruba 2014, 216, 313). Na základě vývoje ostatních hradů a celkové hradní dispozice lze předpokládat, že kaple byla součástí paláce a byla zakončena vystupujícím arkýřem.

Už výše bylo zmíněno, že král měl na hradě také svoji slavnou knihovnu. Z výpovědi Vavřince z Březové o jejím rozchvácení víme, že se měla nacházet ve sklenuté místnosti (Vavřinec z Březové 1954, 154). Z toho se často usuzuje ten závěr, že byly knihy Václava IV. uloženy v suterénu zaklenutém jednoduchou klenbou. Jak už ale víme, nebyla to jediná zaklenutá místnost v paláci. Podzemí bylo navíc osvětleno pouze jedním světlíkem, a tudíž zde bylo málo přirozeného světla. Přestože se okny na hradech spíše šetřilo, je z mého pohledu poloha knihovny logičtější v nadzemních patrech paláce, kde bylo přece jenom více světla.

⁴² Je zde pouze uvedeno: „*Novoměstští konšelé pilně si zapisovali do ohromné knihy, co kdy darem podali králi Václavovi.*“

9.2.2 Další součásti hradu

Zastřešení objektů zajišťoval ve středověku výhradně dřevěný krov. Ten se konstrukčně až tolik nelišil od moderních soustav. Tvarem se mohlo jednat o střechu sedlovou, valbovou, mansardovou aj. Nejdůležitější byl asi povrch krytiny, který bychom mohli rozdělit na hořlavý (došky, šindel) a nehořlavý (břidlice, keramika). V případě hradů byla samozřejmě výhodnější nehořlavá krytina (Durdík 1999, 150–151). U Nového hradu se nabízelo pokrýt střechu břidlicí, která se zde v bezprostřední blízkosti později hojně těžila.⁴³ Další alternativou mohlo být také olovo. Používání olovněné střechy nám dokládá například úryvek z kroniky Beneše Krabice z Weitmile, kde popisuje, jak nechal Karel IV. pokrýt věže na Pražském hradě olovem (Šmahel 2006, 138). Další pramen svědčí o tomto způsobu provedení i v zahraničí, a to zápis o cestě českého rytíře napsaného někdy mezi lety 1402–1413. Dotyčný v něm projevuje zájem o stavby, jejich architekturu a rozměry. Na své cestě navštívil rovněž hrad Windsor, o kterém mimo jiné napíše, že je celý pokrytý olovem (Dussen 2014, 275, 279, 289). O střeše Nového Hradu by mohly vypovídat pouze nalezené zlomky prejzové krytiny. Ty ovšem velmi pravděpodobně pochází ze zrušené barokní kaple, a tak je pravá podoba krytiny neznáma.

Mezi běžnou výbavu hradů patřil i středověký záchod tzv. převét. Nejčastěji měl podobu malého výklenku či arkýře, který vyčníval ze zdi (Durdík 1999, 233). Takovýto typ známe například z Točnicku. Výklenek na Novém hradu by byl asi situován do severní zdi paláce, odkud by čněl do prostoru parkánu.

Součástí byla jistě i nějaká forma vytápění. Dle dochované římsy víme, že byl v paláci minimálně jeden krb, který se nacházel v rohu místnosti. Jak už bylo zmíněno dříve, jednalo se o velice luxusní provedení. Na zbytku římsy můžeme dosud spatřit kromě kamenické značky i jemnou zelenou polychromii (Záruba 2014, 269).

Dalším nálezem bylo i několik fragmentů keramických kachlů. Ty svědčí o existenci kamen. Může se však jednat o zbytky kamen v hájovně z 18. století.⁴⁴ Nicméně tento zdroj tepla se u nás rozšířil už od počátku 14. století. Kamna byla mnohem účinnější než krb, a navíc představovala další estetický prvek v hradním interiéru. Nacházela se na vyzdřeném soklu a výhodou bylo, že se obsluhovala většinou z vedlejší místnosti (Durdík 1999, 35–36). Služebnictvo tak nerušilo probíhající sešlost přikládáním do ohně, ostatně jak to

⁴³ Viz s. 18.

⁴⁴ Viz s. 30.

známe z pozdějších zámků. Další možností jak zateplit místnost bylo tzv. taflování, při kterém se celý prostor obložil dřevem (Durdík 1999, 35).

Vzhledem k tomu že Václav IV. rád lovil,⁴⁵ je pravděpodobné, že na Novém hradu se nacházel také psinec s loveckými psy. K dispozici byly zajisté také stáje pro koně.

⁴⁵ Viz s. 39–40.

10. Ztvárnění Nového hradu v umění

Záměrem této kapitoly není zhodnocení dějinné přesnosti událostí. Soustředím se na ztvárnění podoby Nového hradu, tak jak ji zachycují některá umělecká díla. Na základě dosavadních poznatků se snažím kriticky zhodnotit její věrnost. Obraz hradu je vykreslen v rámci různých uměleckých odvětví, mezi která patří film, literatura či výtvarné řemeslo. Předmětem byl pouze výběr několika děl z jednotlivé branže a nejedná se tak o komplexní analýzu.

10.1 Literatura

Zajímavý vhled nabízí Alois Jirásek, který do prostor hradní zříceniny zasadil i děj svého historického románu *F. L. Věk*. Je známo, že do kunratického/křeského lesa chodil autor na procházky se svým přítelem Josefem Thomayerem (Hildprantová et al 2013, 106). Očividně tak byl seznámen se stavem hradní zříceniny, a to ještě před stržením nadzemních částí. To potvrzuje Jiráskův popis: „... až pojednou vešel pustou branou do hradního nádvoří, obklopeného poloseseutými budovami vybitých oken. Na nádvoří, někdy tak plném ruchu a šumu, rostlo několik zasmušilých smrků. Bylo tu pusto a prázdno. Věk všechen znepokojen, hledaje jistot, vešel rychle v pravo, do nejbližších dveří pěkně pracovaných věnýřů. ... Stanul v klenuté jizbici, jejímž pustými a vybitými dveřmi, vedoucími do vedlejší komnaty, zahlédl tam, v té vedlejší komnatě, ve výklenku okna dva – Thama s Paulou.“ (Jirásek 1939, 221–222). Z toho vyplývá, že ještě v předminulém století byly ve zřícenině patrné místnosti s okny a vstupními portály. S výzkumnými poznatky se shoduje i popis zničené obvodové zástavby kolem nádvoří. Co však neseď je podoba věže či břitu, který Jirásek popisuje jako kulatou/ý. Navzdory tomu nám tento román, na základě autorova osobního svědectví, vcelku věrně popisuje stav zříceniny před jejím stržením ke konci 19. století. Vydání z roku 1939 je doplněno kresbou Adolfa Kašpara, která zachycuje scénu odehrávající se v hradním interiéru.

Dalším literárním dílem, které líčí Nový hrad je historický román Františka Josefa Čečetky *Král Václav IV, tragédie královská*. S podrobným popisem se setkáváme na straně 378. Tam stojí: „Mezi stromy vysoko na stráni vyskočily zánovní zubaté zdi, kulatá věž, skvělý palác s pavlačemi, arkýři a pestře šachovaná střecha. Dole ještě pracovali zedníci na stavbě terasu pod novým královým hrádkem.“ (Čečetka 1932, 378). Zde opět

neodpovídá popis kulaté věže, jejíž tvar mohl autor převzít od výše zmíněného Jiráska. V kapitole *Možná podoba hradu* jsme naopak zjistili, že přítomnost arkýře a nějaká forma pavlače nebo arkády zde byla velmi pravděpodobná. Odpovídá také dolní opevnění v podobě terasu, které tvořilo první obranný okruh hradu.

Následně prochází jedna z postav jednotlivými částmi hradu. „...*dojel k bráně. Tam odevzdal koně i zbraň a stráž jej vedla ke druhé bráně vnitřní, která měla portál řezaný z kamene. Procházel po mostě nad propastí, pak chodbou z úzkými okénky a střílnami ...*“ (Čečetka 1932, 378). V této části je věrně popsáno vstupní komunikační schéma hradu. Po první bráně následovala brána druhá, před kterou se nacházel vyzděný příkop, který autor nazval propastí. Zmíněn je i padací most. Následný popis chodby však už nekoresponduje se situací Nového hradu, na němž bychom se po projití druhé brány ocitli na nádvoří. Uprostřed hradu postrádají smysl i zmíněné střílny.

Kromě bašty, kterou bychom snad v našem schématu mohli označit za čelní břitovou stavbu, je ještě v knize zmíněn hlavní audienční sál a králova komnata. Tyto prostory však autor blíže nepopisuje. Jedinou výjimkou je následující úsek: „*Vladař seděl s královnou u stolu v arkýři a kolem bylo plno knih. Okna s topasy a ametysty byla otevřena ...*“ (Čečetka 1932, 379). Již výše jsem zmínil, že přítomnost arkýře vystupujícího z královského paláce byla reálnou variantou podoby Nového hradu. Vzhledem k osobnosti Václava IV., který se rád obklopoval přepychem, se nabízí i vyzdobení oken drahokamy.

I přesto že se jedná o beletrii, reflektuje v ní autor celkem věrně poznatky o Novém hradu. Je patrné, že byl obeznámen se základními zdroji, týkající se tématu. Dokazuje to například přesný popis komunikačního schématu, nebo také skutečnost, že zde uvádí jména lidí známých z dochovaných stavebních smluv⁴⁶ (Čečetka 1932, 322). Některé popisné pasáže se ovšem se zdroji rozcházejí.

10.2 Film

Nový hrad se také objeví ve filmu *Jan Žižka* ze slavné husitské trilogie Otakara Vávry. Nejdříve je zobrazen exteriér hradu, jehož podoba se od skutečnosti celkem významně liší. Následná scéna, během které král Václav skoná, se odehrává už v interiéru hradu. Nutno zmínit, že kulisy se snaží o celkem věrné zobrazení velké královské síně. Je

⁴⁶ Např. stavitele Kříže či zhotovitele vylámaného příkopu.

zde naznačeno žebrové sklenutí, které se opírá do klenebních konzol. Rohový krb a malovaný interiér vcelku pěkně divákovi dokresluje představu o tom, jak mohl asi vypadat královský palác v období vrcholné gotiky.

Podstatně více kulis nám nabízí film *Smrt krále Václava IV.* Hned první scéna se odehrává v exteriéru, a to na hradním nádvoří (*Smrt krále Václava IV.* 1983). Je sice obehnáno obvodovou zástavbou, avšak svým tvarem dispozičně neodpovídá stavu na Novém hradu. Ve stejném obraze také zahlédneme konstrukci dřevěné pavlače a hradní studny. Přítomnost pavlače byla dost pravděpodobná. V případě studny nevíme s jistotou, jaká byla povaha zdroje vody. Bosované kvádry na nárožích hradních stěn naopak věrně zachycují tehdejší trend.

Děj se dál nejvíce odehrává v hlavním reprezentativním sálu. Vidíme zde i arkýř polygonálního tvaru, který vyplňují tři okna zasklené vitráží. Vnitřní rozdělení okenního otvoru křížem do čtyř částí zcela koresponduje s dobovou tendencí. Celý sál je zastropen žebrovou klenbou. Luxus a reprezentace je vyjádřena malovanou výzdobou, luxusním nábytkem a visícími erby. To vše velmi dobře vykresluje podobu místnosti, jakou tehdy mohla mít.

Ve filmu se objevuje také hradní kaple. Přepychovému interiéru zdobeného sochami a zlatem dominuje luxusní oltář. Znázornění kaple by klidně mohlo odpovídat podobě na Novém hradu. Jedna z postav je později ve filmu uvězněna do věže. Záběr zachycuje zapuštěnou kobku s železnou mříží. Zbytky takovéto věže ale nebyly na území hradu nikdy nalezeny. I kdyby snad byla za věž považována čelní bříťová stavba, nemohla by vypadat takto, jelikož nebyla podsklepena.

Celkově se dá říci, že děj se odehrává v prostorách, které na Novém hradu zřejmě opravdu nechyběly. Konkrétně se jedná o hlavní sál, kapli, ložnici krále, komnatu a hradní nádvoří. Jedinou zavádějící lokací je kobka ve věži. I přesto se celkové kulisy snaží o dobovou autenticitu a celkem věrně nám vykreslují možnou podobu Nového hradu.

10.3 Výtvarná tvorba

V minulém století podléhala většinou vizualizace hradu romantickým představám a iluzím. Idealizovaný obraz Nového hradu [17] byl zobrazen například na pohlednici ze třicátých let, kde stavba vůbec neodpovídá realitě (Křížek 2021, 12).

Dnešní autoři se už zpravidla snaží ztvárnit věrnou podobu hradu, opírající se přitom o relevantní zdroje a literaturu. Toho se drží například kreslíř Jan Heřman, který vychází z dílčích rekonstrukcí hradní podoby.⁴⁷ Dobovou podobu odráží i kresby [18] Ondřeje Šefců, které jsou součástí informačního systému nacházejícího se u zříceniny.

V neposlední řadě vzniknul i model hradu [19] v rámci výstavy *Praha Karla IV. – středověké město*.⁴⁸ Tato stálá expozice pod záštitou Muzea hlavního města Prahy se nachází v domě U zlatého prstenu nedaleko staroměstského náměstí. Model věrně znázorňuje hradní podobu a názorně dokresluje hmotové řešení stavby.

⁴⁷ Kresby k prohlížení dostupné [online] na stránkách: https://www.hrady-zrizeniny.cz/s_novy_hrad_k.htm

⁴⁸ Více informací o výstavě [online] na stránkách: <https://www.muzeumprahy.cz/vystavy-a-akce/2021-09-01-17-13-praha-karla-iv-stredoveke-mesto>

11. Ochrana zříceniny Nového hradu a přilehlého obléhacího tábora

11.1 Osud zříceniny a vývoj ochranné péče

Po vyrabování a vyhoření hradu zůstaly jeho pozůstatky bez většího zájmu. Zde se nabízí otázka, proč nedošlo nikdy k jeho obnově. V době husitských válek, které následovaly bezprostředně po zničení hradu, směřovala patrně veškerá pozornost jiným směrem. K obnovení sídla nedošlo ani v klidnějších časech. Hrad byl zřejmě natolik pobořen, že už obnova nedávala smysl. Svá sídla navíc později pánové orientují spíše do rovin, nikoliv do těžko přístupného místa v lese.

Spousty let nebylo místo zájmem jakékoliv pozornosti. To se změnilo s příchodem 17. století, kdy se začala na úpatí ostrohu se zříceninou těžit břidlice, která se používala na výrobu brousků. Těžba se postupně neblaze odrazila na stavu zbytků hradu. Za oběť ji nakonec padla i barokní kaple, která byla vybudována na nádvoří roku 1736 spolu s hájovnou (Merhout 1912, 43, 48). Při tvorbě nových přístupových cest ke kapli a hájovně došlo k další devastaci původních zbytků zdiva a terénu. Ochrana nebyla věnována v tu dobu žádná odborná pozornost.

K pravé pohromě došlo roku 1881, kdy nechala kunratická správa zbořit všechny nadzemní části zříceniny hradu. Výletníci tu údajně plašili lesní zvěř (Hildprantová et al 2013, 253). Zbořením nadzemních částí chtěla správa zřejmě dosáhnout menší atraktivity této lokality. Prioritou byla tedy ochrana zvěře, nikoliv zříceniny.

S příchodem roku 1923, kdy správa přešla pod Hlavní město Praha, se zvýšila pozornost o tuto zříceninu. V letech 1928–29 zde proběhl první archeologický výzkum, který přinesl nově vybadané poznatky (Durdík 1984, 179). V rámci něho došlo i ke konzervačním pracím na zdivu. Jedná se tak o první aktivní ochranu pozůstatků hradu. Bohužel se jednalo na dlouhé roky o jedinou aktivitu tohoto druhu.

V roce 1934 se v lokalitě zříceniny začal pořádat závod v přespolním běhu Velká kunratická (Hildprantová et al 2013, 204). Přestože se z počátku nejednalo o masový závod, stavu hradní zříceniny rozhodně neprospíval. Roku 1952 byl archeologickému výzkumu podroben i přilehlý obléhací tábor (Drobná 1953, 199). Jeho ochrana, i vzhledem k náročnosti jejího řešení, nakonec žádná neproběhla.

V roce 1958 byla zřícenina Nového hradu i přilehlý obléhačtí tábor prohlášen za kulturní památku (*Zřícenina Nového Hrádku* NPÚ, 2021). Na ochraně těchto památek se to však bohužel nijak neodrazilo. Pozůstatky tak mnoho let nekontrolovatelně podléhaly zkáze času, povětrnostním podmínkám i zásahům člověka.

Závod Velké kunratické se mezitím stal velmi oblíbeným a v roce 1983 měl rekordní účast závodníků. Po tomto ročníku závodu se poprvé ozvaly orgány pečující o ochranu přírody a památek. V reakci na to byla vydána pravidla, která přesně vymezovala prostor trasy i prostor pro diváky. Od roku 1997 se příslušné povolení pro pořádání závodů uděluje na pět let. V současné době je počet všech účastníků omezen na 3500 (Hildprantová et al 2013, 205–206).

Až v roce 2009 bylo zadáno vypracování studie na nový dřevěný most přes hradní příkop na přístupové cestě. Součástí byla také příprava konzervace zbytků zdiva a celkové zkulturnění oblasti. Práce proběhly v letech 2012–2013 a nejdříve při nich došlo k vymýcení nežádoucí vegetace a dalšímu výzkumu zříceniny. Následně bylo zajištěno stávající zdivo, které bylo v některých částech doplněno místním kamenem. Před suterénem jsou nově umístěny dřevěné zábrany, které ovšem neslouží k ochraně památky, nýbrž návštěvníka. K ochraně památek napomáhají od té doby také informační tabule, díky kterým se návštěvníci mohou dozvědět o významu daného místa (Podliska – Semerád 2015, 386–387). Zejména u obléhačtího tábora vidím velký význam těchto tabulí, protože z jeho zbytků nebylo dříve na první pohled patrné, že by se mohlo jednat o cennou památku.

Členitost zbytků obléhačtího tábora si všimli terénní cyklisté a začali je využívat pro svoji jízdu. Výjimkou nebyla ani tvorba nových odrazových můstků a překážek z okolního materiálu. Výrazně tím zasáhli do podoby bývalého ležení. Jízda po neznačených trasách a zásahy do terénu kulturní památky jsou však v rozporu se zákonem o památkové péči (*Ohrožené archeologické památky* NPÚ, 2021). Reakcí na toto chování bylo osazení dřevěných zábran podél hlavní cesty [20] spolu se zákazovými značkami, které omezují přístup. Ani tato opatření však zcela nedokážou zabránit vjezdu cyklistů.

Dokonalou ochranu by mohlo zajistit snad pouze oplocení, ale tato možnost se nejeví jako reálná ani jako žádoucí. Nejúčinnější ochrana památek dle mého soudu spočívá v edukaci, při které by měla být kladena pozornost na důležitost zachování kulturního a historického dědictví pro další generace.

11.2 Konzervace zdiva

Při výzkumu ze třicátých let 20. století došlo k prvnímu zajištění konstrukcí hradu. Z dnešního pohledu se však některé úpravy jeví jako neodborné. Nerespektovalo se původní členění či povaha původního materiálu. V severovýchodním koutě také vznikly novotvary dvou výklenků (Podliska – Semerád 2015, 386–387). Ty měly patrně zabránit sesuvu zdiva v místě, kde se hledači tajných cest snažili prokopat do chodby vedoucí údajně až do Libuše.⁴⁹ Podepřít rozpadající zeď měl za úkol také vybetonovaný překlad v místě vyzděného příkopu druhé hradní brány. Na jednu stranu tyto zásahy nerespektovaly původní stav, ale na druhou stranu patrně zabránily ještě většímu poškození zříceniny.

Díky pořízeným fotografiím z výzkumu [21] také můžeme srovnat stav památky, jak vypadala tehdy, a jak vypadá nyní. Bohužel došlo ke značné degradaci zdiva především stěn paláce. Zcela zanikl také kus valené klenby suterénu včetně pozůstatků světlíku. Stejný osud potkal také přední stěnu druhé brány, která svou zajímavou profilací vypovídala o podobě padacího mostu kolébkové konstrukce (Podliska – Semerád 2015, 386–387). Vinu na tom neneso toliko konzervace z let 1928–1929, jako spíše následné opadnutí zájmu o ochranu zříceniny.

K další konzervaci došlo tedy až v letech 2012–2013. Během ní se už postupovalo šetrnějším postupem. Sanace zdiva proběhla jen v nutném rozsahu ochrany a stability objektu. Nevhodné cementové spárování z minulé konzervace nahradil vápenný prohoz.⁵⁰ Uvolněné části stěn byly vyčištěny a následně přizděny do původního stavu. Doplňující stavební kámen měl dodržet stejný charakter [22] jako zdivo původní. Získán byl sběrem v okolí a těžbou v nedalekém bývalém lomu (Hanzl 2014, 343–345).

Práce byly prováděny pouze v oblasti paláce, přilehlého břitu a druhé brány. Důraz byl kladen na příčiny degradace. Největší problém činilo zatékání dešťové vody a zemní vlhkost. Koruny zdiva byly proto překryty jílovou izolací s travnatým drnem (Podliska – Semerád 2015, 387). Nutno dodat že toto funkční opatření se nyní po necelých deseti

⁴⁹ Viz s. 32

⁵⁰ Ve středověku převládá použití vápenné malty. Analýza historické malty ukazuje, že má mnohem lepší vlastnosti než vápenná malta moderní. Příčinou dobré pevnosti a odolnosti je jiná technologie výroby vápna a příprava malty. V současné době se experimentuje s výrobou vápna tradičním způsobem ve vápenných pecích. Vliv na konečné vlastnosti má mnoho faktorů, mezi které patří například použití dřeva jako paliva. Použití tradiční malty může mít velký význam při odpovídající opravě historických památek (VÁLEK, Jan. *Odlíšnosti historických a moderních vápenných pojiv použitých pro přípravu malt a omítek*. In: *Vápenický seminář 2011*. Brno: Výzkumný ústav stavebních hmot a. s. 2011, roč. 5. s. 49–58. ISBN: 978-80-87397-08-4).

letech postupně ztrácí. Zbytky obvodové zástavby hradu nebyly pro svůj katastrofální stav vůbec předmětem záchranných prací.

Celkově se jednalo po letech nezájmu o nezbytnou ochranu zříceniny, která splnila svůj účel a přispěla k zachování zbytků objektu. Následovat by měla průběžná kontrola a drobné konzervační práce.

11.3 Shrnutí

V současné době tedy můžeme říci, že ochrana zříceniny Nového hradu je dostatečná. Vzhledem k jejímu stávajícímu stavu se zdá, že zde probíhá i příslibená průběžná péče. Horší situace panuje v případě husitského obléhacího tábora. Ten je i přes daná opatření stále vystaven neblahým vnějším vlivům, především ze strany člověka. Kromě zvýšení informovanosti o významu památky a důležitosti jejího zachování mě nenapadá žádné rozumné opatření, které by zamezilo dalšímu ničení tábora.

K celkové ochraně lokality, která se zároveň nachází v chráněné oblasti Údolí kunratického potoka, přispívá také vybudovaný informační systém. V neposlední řadě také nově postavený dřevěný most [23] přes hradní příkop, po kterém lze pohodlně dojít až ke zřícenině. Díky němu byl omezen nežádoucí pohyb po improvizovaných cestách, které narušovaly hradní dispozici.

Otázkou dosud zůstává, zdali by další archeologický výzkum přinesl nějaké nové poznatky. Jaroslav Podliska a Matouš Semerád například došli k závěru, že další výzkum by mohl odhalit podzemní konstrukce západního křídla. Vychází z jednoho dochovaného torza, které interpretují jako bankál okna suterénu. Celé křídlo tak mohlo být podsklepeno, a pod povrchem by se tak mohly nacházet další konstrukce (Podliska – Semerád 2015, 386). Z mého pohledu je tato varianta možná. Případný výzkum by byl ale velmi těžce proveditelný, protože část hradní dispozice byla významně zasypána nežádoucí zeminou z vykopávek ve 20. století. Dojít by muselo k velkému přemístění zeminy, které by vyžadovalo strojní mechanizaci. Její použití však není vzhledem k náročnosti terénu možné.

Případný výzkum by se mohl týkat obvodové zástavby, nádvoří hradu či první hradní brány. Ostatní části hradu již byly patrně zcela prozkoumány. Na nádvoří by se kupříkladu mohly najít případné pozůstatky hradní studny nebo cisterny.

Na závěr bych chtěl ještě na nedalekém příkladu zhodnotit různé přístupy k turismu ve vztahu k památkám. V současné době už začala probíhat realizace projektu na bývalém keltském oppidu zvané Závist u Dolních Břežan. V první fázi tu vyrostla rozhledna. Ve druhé mají vzniknout betonové obrysy původních budov. Památkáři měli sice výhrady, avšak plán byl schválen díky tomu, že nové realizace nezasahují do pozůstatků nacházejících se pod úrovní terénu (Seznam zprávy, 2021). Rozumím dobře míněnému záměru zastupitelstva obce Dolních Břežan rozvíjet turismus a zvýšit atraktivitu této lokality. Myslím ale, že tato snaha by neměla narušit krajinný ráz a atmosféru místa. Obecně je velkou motivací lidí navštěvovat tato místa právě jejich *genius loci*. Dle mého názoru je tedy projekt na Závisti nešťastný.

Vhodnější se mi jeví právě přístup v případě Nového hradu. Ten spočívá v zachování památky a je doplněn pouze naučnými cedulemi, díky nimž se návštěvník dozví něco o tomto místě. Přetrvává zde historická památka a zároveň atmosféra dané lokality. Zřícenina je v současné době poklidným místem jak pro zájemce o naše dějiny, tak pro obyčejné návštěvníky kunratického lesa.

12. Závěr

Král Václav IV. byl v minulosti často považován za slabého panovníka, který nedokázal unést tíhu odpovědnosti své vlády a staral se více o své záliby. Tomuto do jisté míry falešnému obrazu nejvíce přispělo dokola omílané srovnávání s jeho otcem. Málokterý panovník by se totiž mohl rovnat významu a přínosu Karla IV. ve své době. Nesmíme zapomenout, že situace nově nastupujícího českého a římského krále Václava IV. byla mnohem složitější. Celá Evropa zápolila s politickými problémy, válečnými konflikty a do toho propukla krize církve. Reputace krále také utrpěla dobovými mocenskými boji, prostřednictvím kterých byl označován za krutého panovníka a původce všeho zlého. Nutno dodat, že živnou půdu jim dodal sám král některým svým chováním a osobnostními rysy.

Podíváme-li se na to ale to z druhé strany, Václav IV. odolal všem pokusům sesazení s českého trůnu a vládl celkem 41 let, jako jeden z nejdéle sloužících panovníků naší země. V tomto období také došlo k významnému rozvoji v oblasti kulturní. K rozkvětu došlo zejména v architektuře, výtvarném umění či vzdělání.

Rezidence Václava IV. bezpochyby zaujímají ve vývoji našich hradů své významné místo. Důraz byl kladen především na pohodlí, o čemž vypovídá nebývalé rozvinutí obytné složky hradu a jeho reprezentace. Upozaděna byla naopak funkce obranná. V literatuře se někdy toto směřování nazývá vývojem *od hradu k zámku*. Pokud se ale podíváme na poslední královu stavbu Nového hradu u Kunratic, zjistíme, že do tohoto vývoje zcela nezapadá. Místo nadále plní funkci pohodlné královny rezidence, avšak setkáváme se zde i s podstatně větší snahou o obranu a bezpečnost. Dalo by se tedy říci, že sídlo se svou pohodlností blíží spíše k zámku, a svým důrazem na obranu naopak k hradu.

Václava IV. ke konci života už unavovalo jakékoliv cestování. Cítil potřebu nového sídla, které by bylo blíže Praze, než jeho ostatní hrady. Hlavní město bylo stále centrem dění a král potřeboval být stále, jak se říká v obraze. Postupem doby král vyhledával spíše soukromí, kterého by se mu uvnitř městských hradeb nedostávalo. Pokojná lokalita Nového hradu zajišťovala králi klid, například pro četbu svých oblíbených iluminovaných rukopisů. Zdejší přítomnost jeho velké knihovny dokládá, že hrad se pro něj stal primární rezidencí. Pokud zase Václavovi chybělo vzrušení, mohl vyrazit na svůj oblíbený lov do okolního kunratického lesa.

V evropském kontextu dosahuje Nový hrad úrovně francouzských či anglických královských rezidencí. Stavební povahou se sice často liší, avšak rozvojem obytné složky či důrazem na reprezentaci a komfort, mají mnohé společného. Na to měla vliv vysoká dvorská kultura, která se vyvinula v průběhu 14. století. Nutno zmínit že zejména ta francouzská měla nesporný vliv i na české prostředí.

Tehdejší podobu Nového hradu můžeme na základě dosavadních poznatků zrekonstruovat pouze z menší části. Je ale jasné, že svým architektonickým a výtvarným pojetím pokračoval v nastoleném trendu, který se vyvinul ve specifický dvorský styl. Srovnáním dobových hradů docházíme k závěru, že v podobě hradu velmi pravděpodobně hrály roli prvky jako bosované nároží, velká obdélná okna s vnitřním křížem, arkýře, pavlač či arkáda, nádrž na vodu nebo hradní kaple.

Kritická analýza znázornění hradní podoby ve vybraných uměleckých dílech nám zase ukazuje, že autoři se většinou snaží reflektovat vybrané poznatky o Novém hradu ve své době. V některém případě je patrná i znalost pramenů a odborné literatury. Filmové příklady vcelku pěkně ilustrují představu o tom, jak mohl vypadat hradní interiér. Některá znázornění především ve výtvarné sféře se však ani nesnažila zobrazit reálnou podobou a podléhala spíše romantickým představám. To se však v současnosti mění.

Stávající ochrana zříceniny Nového hradu se v tuto chvíli jeví jako dostatečná a kromě pravidelné kontroly a údržby, není třeba větších změn. Lepší ochrana přilehlého obléhacího tábora není v tuto chvíli možná a spočívá patrně pouze v informovanosti a edukaci o významu památky. Případný archeologický výzkum Nového hradu by mohl přinést nové informace zřejmě jen v prostorách bývalé obvodové zástavby. Nutné by byly vcelku rozsáhlé vykopávky, které by mohly objevit zděné podzemní konstrukce. Práce by ale patrně vyžadovaly strojní mechanizaci, která zde v důsledku náročného terénu není zřejmě možná.

Bibliografie

Prameny/ Edice pramenů:

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, Díl I. (ed. František Palacký). Praha: Komise u Kronberga a Řivnáče. 1840

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, Díl XXVI. (ed. Josef Teige). Praha: Komise knihkupectví Bursák a Kohout. 1909

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, Díl XXXVI. (ed. Gustav Friedrich). Praha: Komise knihkupectví Bursák a Kohout. 1941

BALBÍN, Bohuslav. *Krásy a bohatství české země*. (ed. Helena Businská a Zdeňka Tichá). Praha: Panorama. 1986

Codex iuris municipalis, Díl II. (ed. Jaromír Čelakovský). Praha: Dr. Edv. Grégr. 1895

Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403-1418 motas (ed. František Palacký). Praha: Sumptibus Friderici Tempsky. 1869

DYNTER, Edmond de. *Chronique des ducs de brabant. Edmundi Dynteri chronicon* (ed. P. F. X. De Ram). BRUXELLES: M. Hayez, Imprimeur de l'académie royale de Belgique. 1857, kniha VI. sv. III.

Jan Žižka [film]. Režie: Otakar Vávra. Československo, 1955

Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 37. Ein mantuanischer Gesandtschaftsbericht aus Prag vom Jahre 1383 (ed. Knott). 1899

NEUWIRTH, Joseph. *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III bis zu den Husitenkriegen. 1. Band*. Prag: Verlag der J.G. Calve'schen k.u.k. Hof- u. Universitäts-Buchhandlung. 1893

PHÉBUS, Gaston. *Livre de la chasse* [online]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52505055c/f100.item>

Smrt krále Václava IV. [film]. Režie: Jiří Bělka. Československo, 1983

Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmischen Geschichte II. (ed. František Palacký). Praha: Bei Kronberger und Řivnác. 1847

Vavřinec z Březové. *Husitská kronika*. (ed. František Heřmanský). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. 1954

Zbytky register králů římských a českých 1361–1480. August Sedláček. Praha: Česká akademie císaře Frantička Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1914

Literatura:

BENEŠOVSKÁ, Klára. *Pražská sídla Václava IV.* In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 389–396. ISBN 978-80-7422-093-7

BENEŠOVSKÁ, Klára. *Velké dějiny zemí koruny české: tematická řada. Architektura. Sv. I.* Praha: Paseka. 2009. ISBN: 978–80–86890–21–0

BLÁHOVÁ, Marie. *Kufry s knihami aneb měl Karel IV. knihovnu?* In: Manu propria: sborník příspěvků k životnímu jubileu PhDr. Aleny Richterové, CSc. Praha: Národní knihovna České republiky. 2012. s. 21-24. ISBN:978-80-7050-614-1

BOBKOVÁ, Lenka. *Na prahu pozdního středověku.* In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 13–38. ISBN 978-80-7422-093-7

BOBKOVÁ, Lenka. *Rezidenční a správní centra v zemích Koruny české za vlády Lucemburků.* In: Rezidence a správní sídla v zemích české koruny ve 14. – 17. století. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga. 2007, s. 23–48. ISBN: 978-80-7308-188-1

BŘÍZOVÁ, Daniela. *Transmission of cultural and artistic influence in the fourteenth century with an emphasis on cultural relations between Czech lands and England.* Diplomová práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Royt, Jan. 2013

ČAPSKÝ, Martin. *Lov a jeho role na dvorech slezských knížat.* In: Dvory a rezidence ve středověku. III, Všední a sváteční život na středověkých dvorech. Praha: Historický ústav AV ČR. 2009. s. 207–222. ISBN: 978-80-7286-153-8

ČEČETKA, František Josef. *Král Václav IV.: Tragédie královská.* Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímek. 1932

ČECHURA, Jaroslav. *Lucemburkové na českém trůně II. – České země v letech 1378-1437.* Praha: Libri. 2008. ISBN: 978–80–7277–393–0

ČORNEJ, Petr. *Václav IV. v proměnách času: (příspěvek k české pověsti královské).* In: Česká literatura: časopis pro literární vědu. 1985, Roč. 33, č. 5. s. 408–424

- DRDOVÁ, Zita et al. *Jak se bojovalo v zimě za husitských válek*. In: PORT. TV, ČT EDU, 2012. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/2392-jak-se-bojovalo-v-zime-za-husitskych-valek>
- DROBNÁ, Zoroslava. *Husitský polní tábor u Kunratic*. In: Historie a vojenství Praha: Sborník Vojenského historického ústavu. 1953, 1–2(2). s. 197–200
- CROSSLEY, Paul. *Peter Parler and England a problem revisited*. In: Wallraf-Richartz-Jahrbuch. 2003, Vol. 64. s. 53–82
- DURDÍK, Tomáš. *České královské hrady doby lucemburské*. In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 356–368. ISBN 978-80-7422-093-7
- DURDÍK, Tomáš. *Encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri. 1999. ISBN 80–85983–96–6
- DURDÍK, Tomáš. *K chronologii keramiky 14. – počátku 15. století ve východní části středních Čech*. In: Archaeologia historica. 1980, roč. 05, č. 1. s. 361–368
- DURDÍK, Tomáš. *Nový Hrad u Kunratic (Praha 4) a jeho postavení ve vývoji české hradní architektury*. In: Archeologica Pragensia, Archeologický sborník Muzea hlavního města Prahy. 1984, č. 5. s. 173–190
- DURDÍK, Tomáš. *Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí*. In: Documenta Pragensia. 1986, VI/1. s. 24–46
- DUSSEN, Michael Van. *A late medieval itinerary to England*. In: Mediaeval Studies. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies. 2014, č. 76. s. 275–296
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Panovnický dvůr ve středověku, struktura, prostor a reprezentace*. In: Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti. Praha: Historický ústav. 2008, s. 11–35. ISBN: 978–80–7286–134–7
- DVOŘÁK, Tomáš et al. *Úvod do studia dějepisu. I díl*. Brno: Masarykova Univerzita. 2014. ISBN: 978–80–210–7013–4
- EHLERS, Joachim et al. *Francouzští králové v období středověku*. Praha: Argo. 2003. ISBN: 80-7203-465-0
- EMERY, Anthony. *Seats of Power in Europe during the Hundred Years War: An Architectural Study from 1330 to 1480*. Oxford: Oxbow Books. 2016. ISBN: 978-1785701030

- FRIEDL, Antonín. *Ledňáček a lazebnice na Staroměstské mostecké věži*. In: *Kniha o Praze 1959*. Praha: Orbis. 1959. s. 54–72
- GUERREAU, Alain. *Lov*. In: Jacques le Goff Jean-Claude Schmitt (ed.) *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad. 2002. s. 368–377. ISBN: 80-7021-545-3
- HANZL, Miloslav. *Konzervace torza Nového hrádku v Praze – Kunratice*. In: *Zprávy památkové péče*. 2014, Roč. 74, č. 4. s. 343–345
- HILDPRANTOVÁ, Rita et al. *Kunratice v běhu času*. Praha: Gasset. 2013. ISBN: 97880-87079-31-7
- HLAVÁČEK, Ivan. *Dvůr na cestách, několik úvah a podnětů*. In: Bobková, Lenka – Konvičná, Jana, (edd.) *Rezidence a správní sídla v zemích české koruny ve 14. – 17. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga. 2007, s. 91–111. ISBN: 978-80-7308-188-1
- HLAVÁČEK, Ivan. *Dvůr Václava IV.* In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 300–318. ISBN: 978-80-7422-093-7
- HLAVÁČEK, Ivan. *Nevděčné nástupnictví Václava IV.* In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 633–642. ISBN 978-80-7422-093-7
- HLAVÁČEK, Ivan. *Studie k diplomatice Václava IV, Itinerář krále Václava IV. (1361-1419)*. In: *Československý časopis historický*. 1962, č. 1. s. 64–94
- HLAVÁČEK, Ivan. *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích*. In: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*. Praha: Universita Karlova. 1978, roč. 18, č. 1. s. 7–60
- HOLEC, František ed. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Kniha 7 - Praha a okolí)*. Praha: Nakladatelství Svoboda. 1988
- HÝŽA, Ivan. *Pomník sv. Jana Nepomuckého*. In: *Kunratický zpravodaj*. 2014, č. 4. s. 4
- CHOTĚBOR, Petr. *Pražský hrad doby lucemburské*. In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 346–355. ISBN: 978-80-7422-093-7

- JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk, Obraz z dob našeho národního probuzení*. 5. vydání. Praha: Nakladatel Václav Petr. 1939, Díl 1
- KADLEC, Matěj. *Z dějin Libuše: Libuš a tajná chodba*. In: Příloha časopisu U nás – Libuš a Písnice, Edice Místní kapsář. 2008, Sešit 9. s. 1–8
- KOPIČKOVÁ, Božena. *Královny Johana a Žofie*. In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012, s. 758–762. ISBN: 978-80-7422-093-7
- KRÁSA, Josef. *Rukopisy Václava IV*. Praha: Odeon, 1974
- KŘIVÁNEK, Roman. *Geofyzikální průzkum v areálu husitského obléhacího tábora na předpolí Nového hradu v Praze-Kunraticích*. In: Archeologické rozhledy. 2014, Roč. 66, č. 4. s.633–650
- KŘÍŽEK, Filip. *Obléhání Nového hradu u Kunratic*. In: Kunratický zpravodaj. 202, č. 2. s.12–13
- KUNA, Martin et al. *Archeologický atlas Čech Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha: Academia 2015. ISBN: 978-80-200-2526-5
- KYBALOVÁ, Ludmila. *Dějiny odívání: Středověk*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN: 978-80-7106-146-5
- KYPTA, Jan a PODLIŠKA, Jaroslav. *Tábor obléhatelů na předpolí Nového hradu u Kunratic (1420/1421), Povrchový průzkum a srovnání s analogickými lokalitami*. In: Archeologické rozhledy. 2014, Roč. 66, č. 1. s. 609–632
- LESNÝ, Ivan. *Osobnost českého krále Václava IV. z hlediska neurologa*. In: Folia Historica Bohemica. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. 1983, roč. 5 s. 289–302
- MACEK, Josef. *Hrad a zámek. (Studie historicko-sémantická)*. In: Český časopis historický. Praha: Historický ústav ČSAV. 1992, Roč. 90, č. 1. s. 1–16.
- MATHEW, Gervase. *The court of Richard II*. London: John Murray. 1968.
- MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady 2*. Praha: Odeon, 1972

- MERHOUT, Cyril. *Čtení o Novém Hradě a Kunraticích*. Praha: Nákladem vlastním – V komisi ústředního nakladatelství učitelstva Československého Josef Rašín v Praze – IIV. 1912
- NOVOTNÝ, Robert. *Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV.* In: *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*. 2008. s. 215–229. ISBN: 978–80–7286–134–7
- NUSSBERGEROVÁ, Lucie. *Společensko historické pozadí dvorského umění českých a francouzských panovníků 1370-1420 (vzájemné rozdíly a paralely)*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Nejedlý, Martin. 2007
- OHLER, Norbert. *Cestování ve středověku*. Jinočany: H&H. 2003. ISBN: 80-86022-90-0
- PAVLÍČEK, Štěpán. *Petr Parlěř a Anglie*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Benešová, Klára. 2020
- PESEZ, Jean-Marie. *Hrad*. In: Jacques le Goff Jean-Claude Schmitt (ed.) *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad. 2002. s. 204–218. ISBN: 80-7021-545-3
- PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXVIII, Politický okres Vinohradský*. Praha: Nákladem Archeologické komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1908
- PODLISKA, Jaroslav a SEMERÁD, Matouš. *Nový hrad u Kunratic v Praze: výzkum a obnova zanikající hradní stavby*. In: *Archaeologia historica*. 2015, Roč. 40, č. 2. s. 369–393
- ŘÍHOVÁ, Milada. *Dvorní lékař posledních Lucemburků; Albík z Uničova, lékař králů Václava IV. a Zikmunda, profesor pražské univerzity a krátký čas i arcibiskup pražský*. Praha: Karolinum. 1999. ISBN: 80-7184-876-X
- SAUL, Nigel. *Richard II*. New Haven, Conn.: Yale University Press. 1997
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý. Kouřimsko, Vltavsko a J.–Z. Boleslavsko*. Praha: Šolc a Šimáček. 1927

- SEDLÁČEK, August. *Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách*. In: Rozpravy České akademie věd a umění. Praha: Česká akademie věd a umění. 1923, tř. 1, č. 66
- SENIOR, Michael. *The life and times of Richard II*. London: Weidenfeld and Nicolson. 1981
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419, K předpokladům husitské revoluce*. Praha: Svoboda. 1986
- SUCHÝ, Marek. "Na cestě" in partibus Boemie. Svědectví cestovních účtů Jindřicha z Derby z roku 1392. In: Numismatický sborník sv. 22. Praha: Centrum medievistických studií Univerzity Karlovy. 2007. s. 115–140
- ŠMAHEL, František. *Blasfemie rituálu? Tři pohřby krále Václava IV*. In: Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc. k 65. narozeninám. Praha: Karolinum. 1995, s. 133–143. ISBN: 80-7184-092-0
- ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha: Argo. 2006. ISBN: 80-7203-765-X
- ŠMAHEL, František. *Evropské panorama 1378–1437*. In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 595–632. ISBN: 978-80-7422-093-7.
- THOMAYER, Josef. *Ze zápisů lékaře [výbor z díla]*. Praha: Avicenum. 1977. ISBN: 08-041-77
- TOMČÍKOVÁ, Eva. *Rezidence Václava IV. Srovnání královských rezidencí Václava IV. a Karla V. Francouzského*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí práce Sládková, Kateřina. 2019.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – Díl III*. Druhé vydání. Praha: nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče (Antonína Řivnáče). 1893
- VÁLEK, Jan. *Odlišnosti historických a moderních vápenných pojiv použitých pro přípravu malt a omítek*. In: Vápenický seminář 2011. Brno: Výzkumný ústav stavebních hmot a. s. 2011, roč. 5. s. 49–58. ISBN: 978-80-87397-08-4.

VLČEK, Pavel. Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha: Libri. 2001. ISBN: 80-7277-028-4

WINTER, Zikmund. *Dárky králi Václavu IV.* In: Zvon; Týdenník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského. Praha: František Šimáček. 1905, roč. 5, č. 31. s. 496

ZÁRUBA, František. *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci.* Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta. 2014. ISBN 978-80-7422-299-3

ŽŮREK, Václav. *Korunovace manželek Václava IV.* In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2012. s. 801-802. ISBN: 978-80-7422-093-7

Webové zdroje:

Keltské oppidum na Závisti má překrýt vrstva betonu. Část veřejnosti je proti. Seznam zprávy [online] [cit. 2021-12-19]. Dostupné z:

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porady-zahady-keltske-oppidum-na-zavisti-ma-prekryt-vrstva-betonu-cast-verejnosti-je-proti-181381>

Mapy.cz

Ohrožené archeologické památky. Národní památkový ústav [online] [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-praha/pamatky-v-nasem-kraji/Ohrozene-archeologicke-pamatky>

Nový hrad u Kunratic – kresby Jana Heřmana podle rekonstrukcí. [online] [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/s__novy_hrad_k.htm

Praha Karla IV. – středověké město [online] [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://www.muzeumprahy.cz/vystavy-a-akce/2021-09-01-17-13-praha-karla-iv-stredoveke-mesto>

Slovník cizích slov [online] [cit. 2021-11-15]. <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

Zřícenina Nového Hrádku. Národní památkový ústav [online] [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/zricenina-noveho-hradku-18882841>